

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

SOL X13

Socialt arbete med inriktning mot kulturmöten och integration

Vårterminen 07

INVANDRARPRAT OCH SKAM

En kvalitativ studie av retorikens betydelse

Författare: Angelina Planell och Olga Sementsova
Handledare: Lars B. Ohlsson

ABSTRACT

The purpose of this enquiry was to study how the rhetoric about immigrants (invandrarprat) influences the interpretation of reality in regards to new swedes. The study was conducted with the help of qualitative interviews with eight new swedes who, apart from their country of origin, by Swedish social standards would be considered average. Two questions were examined for the purpose of this study:

1. How do new swedes react to rhetoric about immigrants?
2. How do these reactions influence their interpretation of reality?

We chose to evaluate the empirical data using Robin Lakoff's theory about politics of the language and also applying Thomas J. Scheff and Bengt Starrin's understanding of shame as a predominant and socially defined emotion. The interviews we conducted were conversational. We encouraged the respondents' reflections about chosen topics by affirming their testimony. In order to increase the validity of this study the respondents were in addition asked to comment on our analysis.

As a result of studying these testimonies made by new swedes in the given context of the rhetoric about immigrants, we came to the following conclusions:

1. Reactions that take place while meeting the immediate context of categorizing rhetoric can be explained as related to shame and earlier experiences. Hence, these reactions are not proportional to the immediate context of the categorizing rhetoric. The context functions as their trigger. Shame is handled in different ways, by consciously protesting against the substance of the categorizing rhetoric as well as subconsciously through emotions.

2. In constructing the reality of the self and the reality of others, the use of categorizing rhetoric about immigrants constitutes a tool for construction even if the rhetoric is perceived as unjust and confusing. Attempts to redefine the words 'Swedish' and 'immigrant' as well as finding alternative ways of describing reality are protective measures in what otherwise is perceived to be a stigmatizing society.

Key words: new swedes, immigrants, discourse concerning immigrants, rhetoric, shame.

Nyckelord: nya svenskar, invandrare, invandraprat, retorik, skam.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. PROBLEMFÖRMULERING.....	4
1.1 BAKGRUND	
1.2 SYFTET OCH FRÅGESTÄLLNINGARNA	
1.3 DEFINITIONER	
1.4 ETISKA FUNDERINGAR	
1.5 UPPSATSENS DISPOSITION OCH ARBETETS FÖRDELNING	
2. METODDISKUSSION.....	7
2.1 UTFORMNING AV DEN KVALITATIVA METODEN	
2.2 URVAL	
2.3 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	
2.4 OM SJÄLVIDENTIFIKATION	
2.5 METOD I DEN SKRIFTLIGA PROCESSEN	
2.6 OM VALIDITET, REABILITET OCH GENERALISERBARHET	
2.7 KÄLLKRITIK	
3. TIDIGARE FORSKNING.....	12
4. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	15
4.1 RETORIK SOM MAKT OCH SOM VERKTYG FÖR ATT SKAPA DRAMA	
4.2 SKVALLER	
4.3 INVANDRARPRAT SOM MODERNT SKVALLER	
4.4 SKAM SOM ÖVERORDNADEMOTION	
5. FRAMSTÄLLNING.....	19
5.1 ATT LEVA I SVERIGE INNEBÄR INTE ATT VARA MED I DET SVENSKA SAMHÄLLET	
5.2 ISTÄLLET FÖR ATT BLI SVENSK BLIR MAN INVANDRARE	
5.3 UPPLEVELSE AV INVANDRARPRAT	
5.4 SÄTT ATT HANTERA KÄNSLORNA	
5.5 JAG SER SVERIGE SOM MITT HEM MEN JAG KÄNNER MIG INTE HEMMA	
6. ANALYS.....	26
6.1 VILKA REAKTIONER ÄGER RUMI MÖTET MED INVANDRARPRATET?	
6.2 INVANDRARPRATET OCH RESPONDENTERNAS VERKLIGHET	
7. RESPONDENTERNA OM FRAMSTÄLLNINGEN OCH ANALYSEN.....	35
8. SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION.....	37
9. LITTERATURFÖRTECKNING.....	41
10. BILAGOR.....	43
10.1 ARTIKEL	
10.2 SAMTALSGUIDE	

1. PROBLEMFÖRMULERING

1.1. BAKGRUND

Under utbildningens gång har vi blivit intresserade av hur kontexter påverkar människans upplevelse av verkligheten. Vi tycker att att det är en viktig fråga då bemötandet av individen i det praktiska sociala arbetet ofta sker utifrån kategorier där det, på den ena sidan, finns en socialarbetare och på den andra en klient/brukare. Under praktikens gång har vi också observerat att kommunala myndigheter ibland kategoriserar utifrån genus, ålder och etnicitet. Därmed ville vi med denna uppsats undersöka på vilket sätt individens upplevelse av sin verklighet, sin roll i denna och konstruktioner av andras roller samspelar med den omedelbara kontexten. Vidare anser vi att forskningen inte har bemött denna fråga till fullo då undersökningar om hur diskurser av *den andre* skapas är fler än de beträffande individens reaktioner gentemot rådande diskurser.

Inspirationen till vår uppsats hämtade vi från tre olika källor. Den första är en teoretisk artikel skriven av Fiona Williams, *Agency and Structure Revisited: Rethinking Poverty and Social Exclusion* (1998), där hon diskuterar begreppet social exklusion. Williams menar att social exklusion ska förstås i den kontext där begreppet används. Williams anser också att akademiska debatter bör problematiseras i relation till dess ansvar att representera de delar av befolkningen som annars saknar röst. Att representera socialt exkluderade grupper som aktiva kreativa subjekt istället för som objekt för politiska åtgärder kan kopplas till ett moraliskt ställningsstagande i forskningen, anser Williams (1998). Williams artikel har inspirerat oss att problematisera retoriken utifrån individens upplevelser samt att försöka förstå hur språk vidmakthåller fenomenet social exklusion.

Vår andra inspirationskälla är den mediala, den politiska samt myndigheters retorik i sig. I mediala och politiska debatter används kategorier som 'invandrare' och 'svenskar' som motpoler. Följande rubriker kommer upp då man på Sveriges Televisions hemsidas sökmotor söker ordet 'invandrare': *Sveriges välfärdssystem diskriminerar invandrare, Invandrare uppmanas att ta ner parabolerna, Hård arbetslöshet - invandrare är hårt drabbade, Invandrare ses som tillgång*, osv (SVT, 2007). TV4:s hemsida presenterar följande då man söker ordet 'invandrare': *Invandrare mindre sjukskrivna, Få invandrare i de politiska partierna, Malmö vill strypa inflytning av invandrare, AMS vill ge invandrare gymnasiekompetens*, osv (TV4, 2007). Även statliga och kommunala myndigheter använder orden 'invandrare' och 'svensk' som antiteser. *Invandrartäta områden, flickor med invandrarbakgrund och invandrarhusshåll* är bara ett fåtal exempel på allmänt accepterad myndighetsretorik

(DS 2000:43). Omfattningen av kategoriserande retorik har inspirerat oss att titta närmare på och problematisera hur den upplevs av berörda individer.

Vår tredje och sista källa är ett teoretiskt bidrag av Benedict Anderson (2006). Anderson är historiker, verksam vid Cornell University, och har skrivit om kollektiv gemenskap. I vår argumentation utgår vi från Andersons definition av nationen såsom föreställningen om en kollektiv gemenskap där medlemmar av nationen delar på symboliska värden såsom språk eller traditioner. Andersons teori har inspirerat oss att titta närmare på vilka hinder och möjligheter som finns i det svenska språket i relation till den nationella gemenskapen. Den har också inspirerat oss att försöka förstå hur språket som används återspeglar maktrelationerna i det svenska samhället.

För att avgränsa vår undersökning har vi valt att fokusera på fenomenet i relation till individer som, förutom en vald variabel, skulle uppfattas som normala. Vår ambition var däremot att i första hand på ett analytiskt sätt observera samspelet mellan kontext och individens uppfattningar om sin verklighet snarare än att bedriva en attitydsundersökning utifrån den valda gruppen. Vi har vidare avgränsat undersökningen i relation till kontexten. Vårt val av kategoriserande retorik snarare än, exempelvis, kroppsspråk beror på att retoriken enligt vår uppfattning är ett uppenbart element av kontexter, samtidigt som det är lättillgängligt och lättdokumenterat ur observatörens perspektiv.

1.2 SYFTET OCH FRÅGESTÄLLNINGARNA

Syftet med vårt arbete är att undersöka vilken betydelse en omedelbar närvaro av retoriken om invandrare har i deras känsloupplevelser samt om det påverkar den enskildes upplevelse av sin omgivning. Detta gjorde vi genom att undersöka följande frågor:

1. Vilka reaktioner tar plats hos respondenterna i mötet med invandrarprat?
2. Hur konstruerar respondenterna sin verklighet inom ramarna för den kontexten?

1.3 DEFINITIONER

För att underlätta formuleringen av fenomenet valde vi att definiera begreppen enligt följande: 'Nya svenskar' använder vi för att beskriva människor som inte definierar sig själva som svenskar, eller definieras som invandrare av omgivningen, samt är bosatta i Sverige. Urval av respondenterna utifrån begreppet 'normal' diskuteras vidare i *Metoddiskussion*. 'Invandrarprat' definierar vi som retorik där ordet 'invandrare' används. Vårt konkreta val av retorik diskuteras vidare i *Metoddiskussion*. 'Retorik' definierar vi enligt Lars Melins (2003) förståelse i *Manipulera med språket*, d.v.s. som all språklig kommunikation.

1. 4 ETISKA FUNDERINGAR

Vi är medvetna om att vår undersökning berör ett känsligt område. Stigmatiseringen av nya svenskar såsom avvikande är inget vi vill bidra till. Därför var vi extra noggranna med att inte förmedla något normativt ställningstagande till respondenterna under intervjutillfällena. Vi kunde däremot inte förutse hur samtalsintervjuerna skulle påverka var och en av våra respondenter. Samtidigt kände vi att det var lättare för respondenterna att prata om sina erfarenheter med oss då vi också är nya svenskar. Detta problematiserar vi vidare i *Metoddiskussion*.

Vi var noggranna med att få ett informerat samtycke från våra respondenter. Vi informerade respondenterna om det allmänna syftet med undersökningen och dess upplägg samt hur deras utsagor skulle användas. Konfidentialitet i bearbetning av utsagorna var arbetets utgångspunkt. Detta betonade vi vid datainsamling. Konfidentialitet innebär för oss att respondenternas utsagor inte ska kunna spåras till specifika personer och vi avstod från att använda all information som kunde röja respondenternas identitet.

1. 5 UPPSATSENS DISPOSITION OCH ARBETETS FÖRDELNING

Vi börjar med att diskutera den vetenskapliga metod som vi har kommit att jobba med, samt de urvalskriterium som avgränsar vår undersökning i *Metoddiskussion*. Vi redogör därefter för teorier om språk som maktverktyg och skam som överordnad emotion i *Teoretiska Utgångspunkter*. Detta tillåter oss att problematisera retorikens betydelse. Därefter kommer ett kapitel där vi först redogör för intervjuerna i *Framställning* för att sedan diskutera dem utifrån valda teoretiska begrepp i *Analys*. Vi redovisar respondenternas kommentarer till framställningen och analysen i *Respondenterna om framställningen och analysen*. Uppsatsen avslutas med *Sammanfattning och avslutande diskussion* där vi bland annat ger förslag till vidare forskning. I *Litteraturförteckning* redogör vi för de undersökningar samt de övriga källor vi använt oss av. Uppsatsens bilagor utgörs av den utvalda artikeln och en samtalsguide.

Arbetsfördelningen såg ut som följande: Angelina har skrivit om tidigare forskning, utvecklat metodkapitel, insamlat initial och responsrelaterad empiri samt framställt stora delar av respondenternas kommentarer. Hon har också varit involverad i redigeringen av *Framställning* och *Analys*. Olga har skrivit problemformuleringen, teorikapitlet, *Framställning* och *Analys*, den avslutande diskussionen och *Litteraturförteckning* samt den första och den slutgiltiga versionen av *Tidigare forskning*, redigerat metodkapitlet och gjort sammanställningen av uppsatsen. Uppsatsen i sin helhet är ett resultat av en process då vissa

delar av uppsatsen utvecklades vid olika tillfällen. Efter oppositionen har vi tagit emot extern hjälp för språkgranskningen av uppsatsen.

2. METODDISKUSSION

I valet av den vetenskapliga metoden har vi inspirerats av feministisk kunskapsteori och då i synnerhet dess ontologiska rötter där individens sätt att vara i världen tas fram (Larsson, 2005). Då syftet var att undersöka samspelet mellan kategoriserande retorik och de berördas sätt att formulera sin omgivning valde vi en kvalitativ metod då den är bättre lämpad för att förstå sig på fenomenet genom insamling av beskrivande empiri. Den kvalitativa metoden tillät oss att få en inblick i hur individer genom sina verbala utsagor definierar sitt förhållningssätt och sina upplevelser i relation till invandrarprat. Den kvalitativa metoden gynnade också vår undersökning då den strävar efter ett helhetsperspektiv där komplexa samband lyfts fram vilket gav oss möjlighet att upptäcka på vilket sätt samspelet mellan den individuella upplevelsen av invandrarpratet och förståelsen av den egna omgivning sker.

2.1 UTFORMNINGAV DEN KVALITATIVA METODEN

Vi valde att använda oss av informella konversationsintervjuer, samtal, då den formen gav oss det friare upplägg som vi efterlyste. De informella konversationsintervjuerna medförde flexibilitet och spontanitet i undersökningen då samtalen kunde löpa relativt fritt. Vid redovisning av konversationerna valde vi att inte namnge våra respondenter för att inte fastna i en normgivande fälla. Enligt vår förförståelse kunde invandrade och svenska namn upplevas som laddade. Vår roll som forskare var att följa respondenternas utsagor med empati och uppmärksamhet, samt indirekt föra samtalet kring valda teman. För att kunna föra samtalen på ett indirekt sätt använde vi oss av tekniker kopplade till ett humanistiskt förhållningssätt (Rogers, 2003).

Vår applikation av ett humanistiskt förhållningssätt är sådan att forskaren vid datainsamling tog på sig rollen av 'samtalsinitierare' medan den undersökte uppfattades som 'samtalsägare'. Samtalsinitierarens uppgift var att lägga fram samtalsramar samt att kort bekräfta respondentens upplevelser. Detta gjordes för att samtalet med hjälp av av den här metoden skulle avspegla respondenternas utsagor i så stor utsträckning som möjligt. Forskaren bekräftade respondentens utsagor sparsamt och utan att värdera dem, genom omformuleringar. De upplevelser som rörde sig inom samtalets ramar bekräftades något mera aktivt för att

inspirera respondenterna till vidare reflektion. På så sätt skulle de temanriktade samtalen hållas vid liv och fördjupas. Mitt i datainsamlingen insåg vi att samtalen hade en specifik karaktär då respondenterna pratade aktivt och villigt samt reagerade med lätthet. Vi kunde även observera någorlunda konsensus i innehållet i respondenternas utsagor varför vi valde att gruppera empirin enligt de teman som där framkom.

Då syftet med undersökningen var att närma sig respondenternas känsloupplevelser i en kontext där kategoriserande retorik är omedelbart närvarande valde vi att introducera kategoriserande retorik i början av samtalet. Vår hypotes bakom valet av retorik är att en associationskedja kan komma att skapas hos respondenterna vid mötet med invandrarpratet: ”Det pratas om invandrare, jag är invandrare, det pratas om mig”. Det konkreta valet av den retoriska kontexten styrdes av vissa krav. Dessa krav har vi formulerat på följande sätt: Retoriken skall innehålla orden 'invandrare' och 'svenskar', retoriken ska vara kort och lättläst, retoriken ska ha producerats av en väletablerad typ av media och ska innehålla ett formulerat anspråk på objektivitet i sin framställning.

2. 2 URVAL

Vi valde ut respondenterna enligt ett urval av typiska fall (Larsson, 2005) med en avvikande variabel. I praktiken innebar det att vi valde individer som kan beskrivas som 'typiska' eller 'normala' i förhållande till samhället i stort och i allt förutom deras ursprung. Normalitet i förhållande till samhället i stort var en utgångsfaktor i urvalet då vi ville problematisera på vilket sätt den avvikande variabeln, d.v.s. annat ursprung, samspelar med respondenternas förhållningssätt till den kategoriserande retoriken. Därför valde vi nya svenskar som kan beskrivas på ett sätt som liknar beskrivningen av en genomsnittlig svensk enligt Statistiska Årsbok för Sverige 2007 (SCB, 2007). Vi får däremot understryka att urvalet av respondenterna inte är representativt för en grupp invandrare. Kravet på representativitet i förhållande till denna grupp valde vi strategiskt bort då denna uppsats inte har för syfte att undersöka attityder hos en vald grupp utan snarare att förstå sig på mekanismer bakom känslorelaterade reaktioner gentemot kategoriserande kontext och uppfattningar om sig själv och andra. I sökandet efter ett verktyg för att definiera ' normalt' gjorde vi antagandet att det genomsnittliga är lika med det normala.

Vi valde att inte redogöra för respondenternas etniska ursprung då respondenternas invandrarstatus i förhållande till resten av den svenska nationen hade större relevans för vårt syfte än deras inbördes etnisk ursprung. Emellertid nämner vi antal år som respondenterna har bott i Sverige då detta har betydelse för förståelsen av skapandet av en egen

bild av verkligheten såsom varande en dynamisk process. Respondenterna valde vi ut efter följande egenskaper och i enlighet med SCB:s beskrivning av en genomsnittlig svensk (med vissa minimala undantag): Ca 40 år gamla; ingående i etablerade heterosexuella partnerskap; har barn; bor i egen bostad; äger bil; familjens månadsinkomst är ca 50 000 kronor.

Urvalet av respondenterna påverkades negativt av våra begränsade möjligheter och då en del av respondenterna ingår i en av undersökarnas umgängeskrets. För att kunna främja objektivitet i undersökningen, och med anledning av att båda undersökarna tillhör gruppen nya svenskar samt att en av undersökarna passar i profilen 'normal ny svensk', har vi valt att använda oss av ett antal metoder. Det första objektivitetsfrämjande instrumentet är indelning av roller i förhållande till empiriinsamlingen och analysen. Det andra instrumentet är en utformning av insamlingsmetoden där vi lyssnade mer än ställde frågor. Det tredje instrument är en undersökartriangulering som genomfördes på ett sätt som var konsekvent med den initiala datainsamlingen. Undersökartrianguleringen diskuteras vidare i kapitel *Om validitet, reabilitet och generaliserbarhet*.

2.3 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Vi begränsade oss till åtta samtal då materialet de samtalen gett oss skapade tillräcklig grund för en analys utifrån våra frågeställningar. Alla samtal genomfördes av Angelina vilket vi upplevde som fördelaktigt. Fler undersökare vid samtalet kunde ha skapat en obekvämlig situation för respondenten och på så sätt fördärvat stämningen. Samtliga samtal har spelats in på band och sedan transkriberats. Nedskrivna samtal framställdes och analyserades av Olga. Denna rollfördelning mellan undersökarna, där den ena samlar in empirin och den andra framställer och analyserar denna, hade strategiskt värde; Vi utgick ifrån att detta kunde ge oss möjlighet att se respondenternas utsagor med andra ögon samt att detta, som nämndes ovan, kunde främja undersökningens objektivitet.

Genom att diskutera våra roller som undersökare kom vi fram till att vår utländska härkomst inneburit såväl fördelar som nackdelar. Å ena sidan främjade det en empatisk atmosfär i samtalssituationen och kontakten mellan undersökaren och den intervjuade möjliggjordes på ett mera naturligt sätt. Vi är dock medvetna om att närheten mellan forskaren och den undersökta innebär en risk då datainsamling såväl som dataanalys skulle ha kunnat präglas av våra egna erfarenheter och förförståelse av andras erfarenheter. Därför använder vi oss av direkta citat från respondenterna för att beskriva deras attityder, känslor, tankar och kunskaper. Detta tycker vi stöds av den kvalitativa metodens natur

Idar Holme & Bernt K Solvan (1997) menar att fördelarna med närheten till den som undersöks ger möjligheter för de undersökta att själva kunna styra sin medverkan. Den typen av undersökningar är dock inte problemfria eftersom forskarens upplevelse av situationen kan vara felaktig. Han eller hon kan misstolka respondentens motiv och/eller signaler. Samtidigt kan den närhet som Holme & Solvan (1997) pratar om skapa bestämda förväntningar. Respondenterna kan komma att bete sig på ett sätt som han eller hon tror är förväntat. Då vi var medvetna om risken för att en sådan situation kunde ha uppkommit under undersökningens gång använde vi oss av en form av undersökartriangulering. Genom undersökartrianguleringen bidrog respondenterna själva till att kontrollera pålitligheten i den information vi samlade in för vår studie.

2.4 OM SJÄLVIDENTIFIKATION

Då vi som undersökare själva tillhör gruppen nya svenskar var det viktigt för oss att identifiera och motarbeta självidentifikationsprocessen under insamlingen av empirin samt under det skriftliga arbetet. Självidentifikationsprocessen kan inledas redan då man väljer undersökningsområde och påverka urvalet av respondenterna samt genomförandet av metoden i undersökningen. Vidare kan självidentifikationsprocessen påverka hur empirin framställs och tolkas.

Valet av undersökningsområde styrdes av vårt intresse och påverkades av våra livserfarenheter. Vi var nyfikna på att förstå fenomenet av hur kontext påverkar ens upplevelse av verkligheten just i förhållande till gruppen nya svenskar då vi till viss del känner ett ansvar som nya svenska akademiker att undersöka områden som annars riskerar att förbli osynliga. Vi har på så sätt tagit på oss en roll av mellanhänder vilket eventuellt har minskat objektivitetsvärde av vår undersökning.

Vi skall också notera att urvalet av våra respondenter utifrån begreppet 'normalitet' medfört ännu en faktor som kunnat bidra till självidentifikation. Då vi antog att det normala är det genomsnittliga och använde oss av statistiska värden relaterade till livsstil samt social och ekonomisk status blev våra egna livsstilar och sociala och ekonomiska status aktuella. Vi riskerade en självidentifikation med respondenterna utifrån dessa värden på innebördes olika sätt, detta då en av undersökarna i betydlig utsträckning avviker från hur genomsnittliga svenska beskrivs av Statistiska Centralbyrån (SCB).

2.5 METOD I DEN SKRIFTLIGA PROCESSEN

I forskningsprocessen samt i framställningen av vårt arbete valde vi att kombinera induktiva och deduktiva strategier. Å ena sidan har vi följt empirin och retroaktivt bedömt dess värde utifrån teorier som vi ansåg vara lämpliga. Samtidigt hade vi en hypotes att testa då vi redan i problemformuleringen antog att det skulle finnas samband mellan respondenternas förhållningssätt till invandrarprat och deras sätt att tolka sin veklighet. I praktiken innebar det att vår forskning i viss utsträckning styrdes av valda teman som vi formulerade efter antaganden. Vid dataanalysen har vi därefter följt empirin och i efterhand tolkat dess värde mot bakgrund av valda teorier och tidigare forskning.

I vår dataanalys använde vi oss av en vald strategi som beskrivs som meningstolkande (Larsson, 2005). Vårt syfte med dataanalysen kan därefter definieras som ett sökande efter en djupgående mening bakom de verbala uttalandena. Vid analysen har vi också försökt att tydliggöra respondenternas begrepp och perspektiv. Vi betraktade respondenternas svar som utsagor i deras helhet och i jämförelse med andra respondenternas utsagor. Utifrån dessa utsagor och med syfte att besvara våra frågeställningarna undersökte vi bland annat hur respondenterna själva använder kategoriserande retorik.

2.6 OM VALIDITET, REABILITET OCH GENERALISERBARHET

Den valda kvalitativa metodens validitet och reabilitet kan jämföras med liknande undersökningar. Den kvalitativa metodens reabilitet kan definieras efter resultatens konsekvens och inre logik (Larsson, 2005). I praktiken innebär det att samtalsinitieraren prövade innehållet av vanligt förekommande utsagor hos respondenter genom att bekräfta och stämma av förståelsen. Vi bedömde den interna validiteten i den insamlade datan som relativt hög då respondenterna använde möjligheten till att uttrycka sina upplevelser i relation till invandrarprat i detalj. Detta bidrog till skapandet av en detaljerad bild av fenomenet. Samtidigt höjde vi undersökningens validitet genom att använda metoden *face-validity* (Larsson, 2005).

Face-validity, en form av undersökartriangulering som nämndes ovan, har för syfte att öka forskningens trovärdighet (Larsson, 2005). Respondenterna fick möjlighet att gå igenom sina utsagor i en bearbetad form och på så sätt konfronteras med våra tolkningar av deras påståenden. Därefter har de fått möjlighet att läsa igenom analysen av empirin där tolkningar av deras utsagor ställdes mot teorierna och tidigare forskning. Respondenterna ombads därefter att skriftligt eller muntligt kommentera såväl framställningen som analysen. Vid muntliga kommentarer använde vi oss av samma bekräftande teknik som vi redovisade ovan.

Kommentarerna till framställningen och/eller analysen har vi valt att redogöra för i sin helhet, utan att ställa dem mot teorierna eller tidigare forskning. Däremot diskuterar vi i *Sammanfattning och avslutande diskussion* kommentarernas innehåll i jämförelse med de utsagor som vi fick från respondenterna vid den initiala datainsamlingen.

Då vi valde att använda oss av en kvalitativ metod, och på grund av att vår undersökning begränsades till några få respondenter, har vi ingen möjlighet att påstå att undersökningens resultat har någon som helst generaliserbarhet. Med detta menar vi att resultaten som vi har kommit fram till i stort sett är specifika för just de respondenterna. Då syftet var att förstå på vilket sätt samspelet mellan kontexten och formulering av utsagorna sker, snarare än att undersöka vad nya svenskar tycker i allmänhet, är det rimligt att använda en kvalitativ metod som kännetecknas av låg generaliserbarhet. Vi måste dock markera att vårt konkreta val av retorisk kontext, en artikel från Dagens Nyheter där invandrarungdomar framställs i ett negativt ljus, kan ha inverkat på undersökningens resultat, framförallt i förhållande till de känslor som väcks hos respondenterna vilket följaktligen ytterligare minskar generaliserbarheten i förhållande till retorikens innehåll.

2.7 KÄLLKRITIK

Under studiens gång utnyttjade vi flera olika typer av källor. Vi använde oss av en rapport från Integrationsverkets hemsida, andra Internetkällor samt en del publicerade avhandlingar och böcker. Därefter kunde vi kritiskt värdera det vetenskapliga värdet av de valda källorna. Även om intentionen var att främst begränsa undersökningen till vetenskaplig litteratur hade vi kritiska funderingar angående rapporten från Internet (2002) samt Brune (2004). *Mörk magi i vita medier* (Brune et al., 2004) kunde lika väl anses tillhöra journalistik då den skrevs av journalister och handlar om deras förståelse av svenska medias sätt att framställa invandrare. Då det är lätt att ändra på texter publicerade på Internet kan rapporten från Integrationsverket samt andra Internetkällors trovärdighet ifrågasättas.

3. TIDIGARE FORSKNING

För att kunna orientera oss i tidigare vunnit kunskap valde vi att diskutera forskningen i relation till tre områden närliggande vår studie: Undersökningar beträffande hur invandrare framställs i svenska media och av andra aktörer, forskning om hur internalisering av bilderna sker på individuell nivå samt forskning om hur tillskriven identitet påverkar individens syn på

sig själv. Detta gjorde vi eftersom vi inte hade funnit någon direkt relevant forskning som belyser retorikens betydelse för individens känslomässiga upplevelser. Vi tyckte att redogörelsen för tidigare forskning kring närliggande områden kunde hjälpa oss att få ett bredare perspektiv på vårt ämne. Samtidigt använde vi dessa forskningsrapporter som förklaringsverktyg då vi analyserade empirin.

I en rapport från Intergrationsverket, *Muslimerna och islam i svenska nyhetsmedier* (Ghersetti & Levin, 2002), finns en övergripande analys om hur bilden av muslimer och islam framställs i rapporteringen av terroristattacker i New York och Washington den 11 september 2001 samt hur det relateras till svenska förhållanden. Studien består av tre kvantitativa undersökningar som omfattar ett antal stora tidningar samt en specialanalys av bildmaterialet i dessa tidningar. Undersökningen presenterar slutsatsen att muslimska länder buntas ihop i den mediala rapporteringen genom användningen av uttryck som 'den muslimska världen' eller 'muslimska stater'. Undersökningen visar också hur bilder av muslimska kvinnor aktivt används i media där kvinnorna i de flesta fallen bär burka eller huvudduk. Bilderna av muslimska kvinnor tycks inte ha något direkt koppling till texterna. Dessutom framställs starkt troende muslimer som farliga. Stora tidningar använder sig av adjektiv som 'farliga' och beskrivningar som 'fruktar inte döden' för att hänvisa till troende muslimer.

Mörk magi i vita medier (Brune et al., 2004) diskuterar i en rad analytiska artiklar hur invandrare och flyktingar som är föremål för diverse politiska åtgärder diskuterar i media och av andra aktörer. Hon menar att mediala och samhälleliga diskurser om invandrare blir negativt laddade: "Sverige är ett segregerat samhälle och vår nyhetsjournalistik bidrar till att skapa och upprätthålla en mental segregation" (2004, s 9). I denna antologi medverkar åtta andra skribenter som bidrar till att belysa främlingsfientlighet och rasism i journalistiken. Författarna analyserar på vilket sätt dessa budskap för med sig konsekvenser för individers möjligheter att påverka sin situation. Brune menar att det grundläggande resonemanget för att förklara *den andre* är att vår identitet blir uppenbar först när den jämförs i förhållande till någon annan, som i sin tur är skild från oss. Vi väljer ut och överdriver skillnader hos *den andre* för att förminska drag hos oss själva eller vår kultur som vi inte riktigt vill acceptera. Men dessa drag och förmågor som *den andre* beskrivs med kan också vara sådana som lockar och fascinerar, sådana som vi saknar och som vi skulle vilja ha. Upplevelser av överlägsenhet grundas i olikheter mellan 'dem' och 'oss' och framställs inom våra referensramar, menar Brune (2004).

I *Bilden av den "Hotfulla ungdomen"* (1997) diskuterar Lars B Ohlsson hur ungdomarnas bild konstrueras av diverse samhälleliga institutioner, bland andra skolan, socialtjänsten och allmänheten. Ohlsson menar att bilderna av unga som problematiska skapas

av de aktörer som bevarar normaliteten i samhället. Normaliseringens funktion är att skola individer till att producera vissa typer av handlingar. Till skillnad från de lagar som bestraffar överträdelser bestraffar de normaliserande maktteknikerna avvikelser. Enligt Ohlsson definierar samhället sina normer, sin moral och sin livsstil då det framlägger vad som ska betraktas som avvikande. Vidare tolkar författaren massmedias roll såsom varande den av en informationsleverantör med stort inflytande över samhällets kontrollsystem: ”Massmedia spelar en framträdande roll som förmedlare av modeller för att förstå, förklara och åtgärda avvikelser” (Lars B Ohlsson, 1997, s 139).

Leif Roland Jönsson tar i avhandlingen *Arbetslöshet, ekonomi och skam* (2003) upp en diskussion kring skambegreppet. Jönsson definierar skam som en emotion som kan spåras genom historien. Han menar att skam är en socialt förankrad emotion och den mest smärtsamma av alla känslor. Enligt Jönsson upplevs skam som ett hot mot individens självbild. Därmed lyfter författaren fram de sociala bandens betydelse för mellanmännsliga relationer och menar att de påverkar skamrelaterade känslor. Han menar att skamkänslor framkallas då sociala band blir forcerade eller hotas. Detta kommer bland annat till uttryck i en rädsla för att bli nedvärderad i andras, såväl som ens egen, uppfattning. Skamkänslor kan även uppträda då man inte kan leva upp till de sociala normer och ideal som finns i samhället. Vidare menar Jönsson att människor känner skam när de uppmärksammas för personliga misslyckande och när de åsidosätts av de som är betydelsefulla i deras liv. Detta kan enligt författaren framkalla negativa självkänslor som kan bekräfta en underordnad social position. Jönsson hävdar att det finns två sociala behov som är svåra att tillgodose eller upprätthålla som arbetslös. Det första är behovet att förfoga över tillräckligt med pengar och det andra är behovet av en socialt accepterad identitet.

I *Mångfald och differentiering: diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt* (2001) fördjupar sig ekonomihistorikern Paulina de los Reyes i retoriken kring mångfald inom forskning och offentlig debatt. Hon menar att det fortfarande råder oreflekterade uppfattningar om olika gruppers naturliga egenskaper i den offentliga debatten. Vidare menar hon att rekryteringen och rörligheten i arbetslivet är beroende av individens väsensskilda olikheter, exempelvis etnicitet och kön. De los Reyes hävdar att utvecklade metoder och forskningsstrategier behövs för att spegla individers erfarenheter av diskriminering och segregering i arbetslivet. Hon menar att uppfattningar om olikheter som förmedlats genom undersökningar har bidragit till konstruktionen av diskursen om *den andre*. Diskursen etableras, enligt de los Reyes, på grund av att individer objektifieras och definieras utifrån. Förståelsen av fenomenet är, enligt författaren, en central fråga i studier kring genus,

ethnicitet och funktionshinder: ”Ur detta perspektiv finns inga neutrala positioner eller organisationer, utan dessa präglas av könsmässigt och etniskt definierade maktstrukturer” (de los Reyes, 2001, s 189).

Vår redogörelse för tidigare forskning visar att invandrare framställs som avvikande, som *den andre*, i media och av andra aktörer. Detta görs genom användningen av språket och bilder som beskrivande och polariserande verktyg. Vidare tyder forskningen på att bilderna av *den andre* kan internaliseras på individnivå då de anses kunna bidra till utformning av *den andre*'s identitet och självbild. Forskningen antyder också att människor har ett behov av en socialt accepterad identitet. Enligt forskningen är stigmatiserande kontext ett tecken på att behovet av en socialt accepterad identitet inte tillgodoses.

4. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

I följande kapitel diskuterar vi teoretiska begrepp och perspektiv som vi har använt oss av för att tolka den insamlade empirin. Valet av teorierna styrdes såväl av det empiriska materialet som av frågeställningarna. Kombinationen av en språkrelaterad teori, en teori om skvallers sociala funktion samt en psykosocial förståelse av skamkänslor lämpade sig för vårt syfte. Vidare valde vi att utveckla en egen teoretisering utifrån två av de ovan nämnda teorierna samt tidigare forskning för att kunna förklara de samband som har framkommit i den insamlade empirin.

4.1 RETORIK SOM MAKT OCH SOM ETT VERKTYG FÖR ATT SKAPA DRAMA

Robin Tolmach Lakoff, verksam som sociolingvist vid universitet i Berkley, har utvecklat ett synsätt som ger oss möjligheten att se på ordet 'invandrare' i en bredare kontext. I boken *The language war* (2000) analyserar hon hur språket används. Lakoff menar att språket är ett verktyg som vi använder för att anknyta till andra. Genom att analysera ett språks användning kan man förstå samhällliga värderingar. Språks begränsningar och dess användning är i högsta grad politiskt på så sätt att det avslöjar underliggande maktrelationer. Språket, menar Lakoff, skapar verklighet och visar hur vi förhåller oss till varandra och omgivningen (2000, s 20).

Lakoffs analys av amerikansk media bygger på antagandet att media skapar historier, *narratives*, som fångar vår uppmärksamhet då de talar direkt till våra känslor. Hon menar att ord aldrig är neutrala, de används för att övertyga oss om något eller väcka specifika känslor. Lakoffs analys av kampen bakom omdefinitioner av ord såsom *nigger* visar att språk är värt att kämpa för (2000, s 89). Hon hävdar också att homogena samhällen har väletablerade

sätt att kommunicera. Då samhället förändras och blir mera heterogent börjar språket förändras, det förnyas genom att nya ord och nya meningar skapas. Detta innebär dock inte att språket på ett rättvist sätt återspeglar samhällets mångfald, utan visar snarare på en pågående maktkamp (Lakoff, 2000, s 42).

4.2 SKVALLER

Norbet Elias och John L Scotson redovisar i *Etablerade och Outsiders* (1994) en studie där de genom undersökningen av tre bostadsområden i en engelsk förort studerat hur stigmatisering och förtryck skapas i relation till maktförhållanden mellan olika grupper. Enligt denna är skvaller ett stigmatiserande verktyg. Medan en grupp uteslöts och klassades som sämre användes den andra gruppens ställning såsom normativt exempel. Genom ett stigmatiserande förhållande till *outsiders* försvarade de etablerade sin maktposition: ”Att denna teknik är effektiv beror också på att detta omdöme formar den andra gruppens självbild och identitet, och därigenom försvagar den” (1994, s vi). Det sätt på vilket vissa grupper behandlas blir i sig en förklaring till varför en del av dem handlar och betar sig som det förväntas av dem. Skvaller sprider sig snabb och fritt inom den etablerade gruppen då släkt och grannar underlättar nyhetsflödet. Elias och Scotson menar att skvaller flyter trögare i nya områden där organisation och sammanhållning grannar emellan är svag eller obetydlig, något som har betydelse då skvaller, enligt dem, inte kan behandlas som en oberoende faktor. Undersökningen visar att det finns samband mellan skvaller och social samhörighet där medlemmarna skvallrar med varandra. Skvallerens betydelse analyseras i undersökningen i förhållande till de avvikande, även då de avvikande tillskrivs egenskaper.

4.3 INVANDRARPRAT SOM MODERNT SKVALLER

För att kunna förklara respondenternas känslomässiga reaktioner och deras förståelse av den kategoriserande retoriken valde vi att jämföra invandrarprat och skvaller. Vår egen teoretisering byggs på att allt invandrarprat kan uppfattas som modernt skvaller och detta på grund av sin kategoriserande, generaliserande samt förtalande natur i förhållande till minoriteten av den berörda gruppen. Vidare ser vi paralleller mellan invandrarpratets funktioner och skvallrets funktioner.

Allt invandrarprat är kategoriserande då det utgår från att kategorin 'invandrare' existerar och har betydelse. Invandrarpratets kategorisering bygger på antagandet att det finns skillnader mellan invandrare och svenskar. Detta kan jämföras med kategoriserande retorik i allmänhet, då de uppfattade skillnaderna mellan kvinnor och män, mellan barn och vuxna, äldre

och yngre, osv, ligger till grund för hur, och att, vi använder orden kvinna och man, barn och vuxna, etc. Skillnaderna som tycks finnas mellan invandrare och svenskar kan vidare problematiseras i förhållande till objektivitet. Ordet 'invandrare' betyder i sin objektiva mening en person som har invandrat till Sverige. De subjektiva meningarna lierade med ordet 'invandrare' blir tydliga då ordet relateras till andra ord och enbart kan förstås utifrån den retoriska kontexten. Exempelvis relaterar vetenskapliga undersökningar rörande invandrarnas ekonomiska förhållande ordet 'invandrare' till socioekonomiska förhållanden och invandrare tillskrivs ytterligare en egenskap av betydelse.

Ett annat kännetecken för invandrarprat är generaliserandet. I och med att kategorin 'invandrare' antas relatera till alla invandrare tillskrivs alla som har invandrat till Sverige de subjektiva meningarna i media och forskning. Detta sker bland annat genom att individers/mindre grupperns andra egenskaper osynliggörs. Tillskrivandet av de subjektiva meningarna lierade med ordet 'invandrare' resulterar på så sätt i osynliggörandet av de andra egenskaperna. I förhållande till invandrare som inte överensstämmer med retorikens innehåll innebär dessa processer en förtalande kontext, ännu en faktor gemensam med skvaller.

Invandrarprat kan vidare uppfattas som modernt skvaller om dess funktioner förstås i förhållande till samhället i stort. Mediala framställningar och forskning har ett informativt och ett kommunikativt syfte. Enligt Elias och Scotson (1994) är skvaller vidare ett normativt verktyg. De los Reyes (2001) menar att forskningen bidrar till konstruktionen av *den andre* och på så sätt kan förstås som ett normativt verktyg. Ohlsson (1997) hävdar att media är en framträdande aktör som framställer och sprider uppfattningar om de avvikande. Omfattningen av invandrarprat kan förstås i ljuset av Elias och Scotson (1994) som relaterar skvallerens dynamik till samhörighet och organisation i gruppen. Ett samhälle som använder sig av kategoriserande retorik kan på så sätt uppfattas som välorganiserat då retoriken accepteras av allmänheten.

4.4 SKAM SOM ÖVERORDNAD EMOTION

För att kunna förklara känslomässiga processer som våra respondenter går igenom vid konfrontationen med invandrarpratet använde vi oss av Thomas J Scheff och Bengt Starrins artikel *Skam och sociala band - om social underordning och utdragna konflikter* (2002). Scheff och Starrin vill problematisera emotionernas innebörd i relation till ursprung och etablering av sociala problem. Vi menar att deras teori kan användas för att förstå underförstådda konflikter som ingår i invandrarpratet.

Scheff och Starrin argumenterar för att skam ska betraktas som huvudemotion eftersom skam, enligt dem, har fler sociala och psykosociala funktioner än andra emotioner. För det första ska skam betraktas som ett viktigt element i individens känsla av moral: "Skammen är vår moraliska kompass" (Scheff & Starrin, 2000, s 175). Skam är också en del av, och ett hot mot, sociala band. Scheff och Starrin menar att individen känner skam då individens beteende inte håller måttet eller avviker från normen. Vid sådana tillfällen uppstår en dissonans mellan gruppidealen och individens beteende. Enligt författarna har skammen en central betydelse för individen. I relation till andra känslor är skammen överordnad och kan sätta igång bortträngningsprocesser: Människor vill inte uppleva skam då det är obehagligt och tränger därför bort känslorna. Ibland kan en ond cirkel uppstå: Man skäms för att man skäms.

Scheff och Starrin (2000) hävdar att skam är en process och ett reglerande verktyg i sociala sammanhang. Som process börjar skam med en fysiologisk fas och utvecklas till en kognitiv fas. Den kognitiva fasen avslutas med ett beslut då individen 'väljer' hur han/hon ska hantera känslan. Då upplevelsen inte kan accepteras handlar valet om fyra försvarstekniker: *tillbakadragande*, *undandragande*, *attack mot andra* eller *attack mot självet*. *Tillbakadragande* ingår alltid i skamreaktionen och visar sig genom en önskan att försvinna ur synhåll, leva med förminskad profil, etc. *Undandragande* är ett tecken på den plågsamma upplevelsen av skam då självbilden upplevs vara hotad. Undvikande av skam eller en vägran att uppleva känslan är signalement för den undandragande reaktionen. *Attack mot andra* tar plats då känslan av personlig underlägsenhet omformuleras i förhållande till andra, bl a genom tillskrivningen av egenskaper. *Attack mot självet* tar sig uttryck i en förminskning av det egna värdet och överdriven konformism. (Scheff & Starrin, 2000).

Scheff och Starrin utvecklar idén om skammens betydelse i förhållande till social struktur. De menar t ex att social differentieringen såväl bygger på kontrollen av makt som på skammens kollektiva dynamik. Kvinnligt kön, arbetslöshet och relativ fattigdom är exempel på strukturella förhållande som ger upphov till skamkänslor. Scheff och Starrin menar att den dynamiken i längden kan bidra till cementeringen av orättvisa förhållanden: "Om människor som befinner sig längre ned i den sociala hierarkin skäms över sina egenskaper, och om denna skam inte är erkänd och bearbetad, kan detta leda till en permanent undervärdering av den egna personen och en övervärdering av personer i högre sociala skick. På så sätt kan den ej skingrande skamkänslan bidra till att befästa och reproducera ett ojämlikt samhälle" (Scheff & Starrin, 2000, s 183).

Ullaliina Lehtinen har i boken *Underdog Shame: Philosophical essays on women's internalization of inferiority* (1998) utvecklat liknande resonemang om skammens

betydelse. I enlighet med Scheff & Starrin (2000) menar hon att skam är en socialt villkorad, en kontextberoende, emotion. Lehtinen hävdar att samhällen på rutin skambelägger valda objekt och beteenden genom fenomen såsom traditioner, symboler, allmänna föreställningar och språk. Skambeläggning i relation till objekten underlättas genom att objektet framställs som *den andre* och sker bland annat genom att objekten tillskrivs avvikande beteenden, åsikter, livsstilar och värderingar. Lehtinen (1998) tror att rutinmässig skambeläggning förstärker effekten i relation till hierarkiska förhållanden.

5. FRAMSTÄLLNING

Vi kommer att börja denna del av uppsatsen med en kort presentation av samtliga respondenter. Respondenternas svar kommer vi sedan att redogöra för enligt de teman som lyfts fram under samtals gång. Innan den etappen kommer vi dock att lämna korta kommentarer till empiriinsamlingen som vi ansåg hade betydelse för undersökningen.

Respondent 1 (R1) är kvinna, 39 år gammal, och har bott i Sverige i 20 år. Hon presenterar sig som mamma till tre barn. Hon är gift och har fast jobb som arbetsledare på ett större företag. Respondent 2 (R2) immigrerade till Sverige för 21 år sedan, han är en gift man i 40-års åldern, har två barn och driver ett eget företag. Respondent 3 (R3) är en 40 år gammal kvinna som har bott i Sverige i 15 år, är gift, har två barn och fast arbete. Respondent 4 (R4) är en 37-årig kvinna som immigrerade till Sverige för 13 år sedan. Hon är gift och har två barn samt fast jobb som kirurg. Respondent 5 (R5) är en 45-årig man som kom till Sverige 1998 för att bosätta sig här. Han har fast jobb, är gift och har två barn. Respondent 6 (R6) är en 42 år gammal kvinna som är gift och har tre barn, hon har bott i Sverige i 17 år och har fast jobb. Respondent 7 (R7) är en 34 år gammal man, han är gift och har två barn. Han immigrerade till Sverige som barn och har fast jobb. Respondent 8 (R8) är en kvinna som immigrerade till Sverige för elva år sedan. Hon är 37 år, är gift, har ett barn och jobbar i Danmark. Med undantag för respondent 1 bor samtliga respondenter i egen villa och har minst en bil per familj. Familjens månadsinkomst ligger på, eller något över, femtio tusen kronor per månad.

Empiriinsamling kännetecknades av följande: Samtliga respondenter började prata då de läste artikeln. Intensiteten i deras sätt att samtala var relativt hög. Vi har också lagt märke till att en del respondenter höjer rösten medan andra pratade väldigt tyst. Däremot valde vi att inte problematisera dessa signaler då vi tror att de kan tolkas som individuella.

5.1 ATT LEVA I SVERIGE INNEBÄR INTE ATT VARA EN DEL AV DET SVENSKA SAMHÄLLET

En del respondenter upplever att samhället inte omfattar alla som lever i Sverige: ”Om man inte kommer in i det svenska samhället är det ganska svårt” (R5). Det visar de genom att beskriva sina upplevelser av att leva i Sverige och genom att använda frasen ”komma in i samhället” (R1, R2, R4, R6, R7) :

När jag kom till Sverige var det mycket svårt för mig att inte kunna klara mig med språket och på grund av sådana situationer som när min son, som då bara var två år gammal, var sjuk och jag var i behov att ta kontakt med sjukvården. Jag bestämde mig då direkt på att komma in i samhället och börja läsa, lära mig hur samhället fungerar och så småningom kom jag in i samhället (R1).

Uppfattningen var att man måste prestera för att bli en del av det svenska samhället. Ett antal faktorer som anses kunna underlätta för de som vill ”komma in i samhället” tas upp. Respondent 2 menar att språket och studier hjälpte honom på vägen. Respondent 4 menar vidare att hennes väg in i samhället var lättare då hon är gift med en svensk. Anpassning är ett måste för att bryta isoleringen, menar respondent 7. Det underlättar att kunna tolka och acceptera andras reaktioner gentemot ens beteende:

Alltså, det gäller att verkligen vara öppen och acceptera det som det är här i Sverige. Jag kommer ihåg den första tiden man var i Sverige. Exempelvis var man i väntrummet på vårdcentralen, ingen pratade med varandra, men då kände jag att ingen vill prata med mig eftersom jag var invandrare. Det handlade inte om det kunde jag senare förstå, de har en annan kultur (R3).

5.2 ISTÄLLET FÖR ATT BLI SVENSK BLIR MAN INVANDRARE

Även efter det att man har ”kommit in i samhället” kan nya svenskar, enligt respondenterna, komma om att uppleva någon grad av utanförskap. Omgivningen, menar respondent 1, påminner om att man är annorlunda genom att definiera en såsom ”inte svensk”: ”Man har ibland svårt att inte tänka på att man är annorlunda, eller stämplad, eftersom det förekommer sådana situationer som hela tiden påminner dig om att du inte är svensk” (R1).

Att inte vara svensk är lika med att vara invandrare, vilket i sin tur medför negativa egenskaper. De föreställningar, menar respondent 3, är diskriminerande och tvingar en till förändringar:

Problemet är skrämmande. När man som utländsk väljer att springa ifrån problemet och flyttar från Malmö t ex, då förstår man att problemet är stort. Jag tror att detta fördomsfyllt ämne, och själv drabbas man av detta som invandrare (R3).

De diskriminerande uppfattningarna tillskrivs samhället i allmänhet: *”När man bryter på svenska blir man direkt stämplad som invandrare”* (R5). Respondent 2 delar in sin omgivning i de som känner honom, en tryggare krets, och de som inte känner honom. Han spekulerar om dessa kretsar har olika uppfattningar om honom (R2). Respondent 8 har liknande föreställningar: *”Visst har jag känt mig annorlunda behandlad, men av folk som inte känner mig, som inte vet vad jag kan och vad jag har gjort för att gå vidare med mitt liv”* (R8).

Maktrelationer i samhället upplevs av nya svenskar som förutbestämda och ojämna mellan dem och svenskar: *”Invandrare ska hållas åt sidan”* (R5). En introduktion till maktrelationerna får man redan vid immigrationsprocessen, menar respondent 7. Utformningen av villkor och den praktiska mottagningen av invandrare avslöjar maktrelationerna och det lämnar sina spår:

Man kände direkt att de står på en sida av boxningsringen och svenskarna står på den andra sidan. Då tänkte man att någonting måste vara fel på det viset; att man kommer hit och att man inte kommer att tänka i de banorna. Man söker asyl, många nekas asyl, svenskarna vill inte att jag ska bo här; man tycker att maktförhållandena är fasta, man har fientliga inställningar; man får olika flyktingföreläggningar; invandrarklasser; de föreställningen att de är svenskar; vi är invandrare (R 7).

Respondent 3 menar att nya svenskar kan komma att uppleva gemenskap med varandra på grund av maktrelationer: *”Jag har alltid jobbat med människor och man har känt något direkt gemensamt med andra invandrare bara för vi inte är svenskar”* (R3). Respondent 8 tycker att det finns bra och dåliga inflytanden såväl hos svenskar som hos invandrare:

Som det bland svensk befolkning finns folk som är rasister och folk som är öppna och toleranta, finns det också invandrare som sköter sig och respekterar det svenska samhälle, sitt hem (R8).

Flera områden av ens liv påverkas negativt då man blir definierad såsom 'inte svensk': *”Det här invandrarpratet har självklart påverkat mitt liv i många sammanhang”* (R3). Att hitta en annan bostad tar längre tid om man bor i invandrartäta områden. Respondent 3 menar att man tvingas att fly från Malmö där levnadsförhållandena påverkas av motsättningar mellan svenskar och invandrare. Respondent 1 beskriver sitt försök att hitta en tryggare bostad med följande:

Jag har bott i Rosengård i Malmö. Där har samhället behandlat oss som alla andra invandrare som inte jobbar och som inte bryr sig om sina barn. Det hjälpte inte att vi var ett par med fast arbete. Och på grund av detta sökte vi en annan bostad. Detta var mycket svårt, just därför att vi var folkbokförda i Rosengård, men till slut och efter många år fick vi en lägenhet i Lund (R1).

Föreställningen om att det finns risk att barnen kan bli diskriminerade påverkar respondenternas uppfattning om deras roll som föräldrar: *”Mina barn har själva gått igenom många*

diskriminerande situationer men vi föräldrarna har gett dem en bra grund för att hantera problematiken” (R2). Respondent 1 menar att invandrarföräldrar får extra uppdrag i sitt föräldraskap. ”Som föräldrar måste man ge barnen de verktyg de behöver för att kunna klara sig även i sådana situationer” (R1).

Diskriminering då man söker jobb och på arbetsplatser beskrivs genom återberättelse av egna och andras erfarenheter (R1, R2, R3, R5, R6, R7). Diskriminering tar olika former och definieras som skillnaden mellan hur en invandrare blir behandlad och hur en svensk blir behandlad:

Jag har däremot blivit nekad en arbetsplats på grund av att svenskarna prioriteras. Det hände väl ofta i början när jag försökte komma in i arbetsmarknaden. Man ansökte om ett arbete och fick nej utan förklaring, det händer inte svenska läkare (R4).

Vid återberättelse av diskriminerande erfarenheter använder flera respondenter ordet 'svensk' för någon med bättre social status (R1, R2, R3, R4, R5, R7). Att vara svensk innebär att ha bättre ställning och tillgång till bättre villkor. Det ser man även på arbetsplatsen:

Jag jobbar som arbetsledare och har både invandrade och svenska kollegor. Av dessa svenska kollegor finns det en del som inte sköter sitt jobb, eller lämnar arbete till andra kollegor som är invandrare. Om detta säger ingen mycket, men om det skulle hända, eller när det har hänt att det var tvärtom, då fanns det någon som reagerade (R1).

Social ojämlikhet påminner om etablerade etniska motsättningar i andra länder: ”Svenskar är en högre kast, som i Indien...” (R7). Respondent 8 anser att man kan mötas med utgångspunkten av att alla är människor. Att bemöta folk som invandrare eller som svenskar är inte samma sak som att bemöta dem som människor:

Jag bestämde mig för att behandla andra och mig som människor och inte länge som svenskar och invandrare. Detta har hjälpt mig i relationer med svenskar. Relationen är mera naturliga för mig och för dem (R8).

Djupare distinktioner upplevs i förhållande till social status och etnicitet. Svenskars sätt att diskriminera upplevs som grundad i en föreställd värderingsskala där olika etniciteter får varierande betyg

När vi pratade om det nämnde chefen att hon var så trött på utlänningar, bla, bla, väldigt upprörd. Hon satte rang på människor: Underifrån kommer muslimer; afrikaner; asiater; latinamerikaner; övriga Europa, Amerika, Australien, Kanada och sen Skandinavien som bäst (R3).

5.3 UPPLEVELSE AV INVANDRARPRAT

Respondenterna menar att rubriker med ordet 'invandrare' ställer invandrare mot svenskar, ”... man ser att artikeln är bra men man ser på en gång att den åtskiljer invandrare och svenskar...” (R2), samt att de är typiska för media: ”Sådana invandrarpratrubriker är vi vana vid att läsa. Det är inget nytt” (R4).

Den separerande effekten upplevs vara vilseledande bland annat på grund av grova generaliseringar: ”När man ser sådana rubriker i tidningen där exempelvis en generalisering av invandrare som brottslingar görs, då tänker jag på att det svenska samhället försvarar sig” (R5). Invandrarubriker associeras med en själv och det väcker motstånd:

Där, i artikeln, nämns att invandrare rånar svenskar. Den generaliseringen gillar inte jag eftersom jag har använt mycket tid och krafter i det att uppfostra mina barn och ändå dras de in i problematiken på grund av deras utseende” (R1).

Flera respondenter erbjuder även alternativa sätt att framställa och förstå social problematik. Socioekonomiska förhållanden antas ha starkare påverkan på individens beteende och känslor:

Om hon [Petra] skulle ha frågat mer om deras socioekonomiska förhållanden hemma, deras känslor kanske beror på segregationen. De känner sig väldigt segregerade, kanske pappa och mamma är arbetslösa, det är kanske deras problem... (R2).

Respondent 6 menar att det är möjligt att stigmatisering och diskriminering lika väl kan vara orsak till sociala problem. Enligt henne har killarna blivit särbehandlade av samhället för att det kan ha saknat förståelse för att de är likvärdiga med alla svenska ungdomar: ”... det är synd att en pojke ska känna sig så, han kommer att hata svenskar, det blir ett problem sen, hatet kan bli stort för att han börjar med det” (R6).

Flera respondenter pratar om att ordet 'invandrare', samt att det som förknippas med ordet, väcker negativa känslor: ”Man känner sig utnyttjad efter allt som händer även efter att jag har hela tiden kämpat och gjort min bästa. Jag känner mig ändå utanför och underlägsen” (R1); ”man måste acceptera att man blir frustrerad om andra ifrågasätter varför man flyttade hit” (R4); ”... men som invandrare känns det jobbigt, jag ser kanske ut som dem när jag går på stan, en pappa till de barnen, de ser mig just som dem” (R2). Även mindre företeelser kan väcka känslan av stigmatisering: ”Man läser 'svenska för invandrare' som är så där bra. Det borde inte heta så, man borde bara kalla det svenska” (R3).

5.4 SÄTT ATT HANTERA KÄNSLORNA

Respondenterna hanterar negativa känslor som väcks vid konfrontation med invandrarpratet på olika sätt. Respondent 2 betraktar exempelvis sig själv såsom havande två identiteter, den som människa och den som invandrare. Han menar att det är lättare att komma åt honom om han betraktas som invandrare och att vara människa är hans sanna identitet (R2). Respondenten fortsätter med en längre monolog där han uttrycker sin vilja att bevisa att han har lyckats: *”Jag kan bevisa med papper och allt för alla, jag fick de första tre åren men jag har betalat tillbaka, en, två, tre, fyra, tio miljoner mer än jag fick”* (R2).

Respondent 4 identifierar självförtroende som en avgörande faktor för att hantera ett stigmatiserande samhälle. Självförtroendet förutsätter att ansvaret för att lyckas trots omständigheterna ligger på en själv: *”Dock tror jag fortfarande på att självförtroende är mycket viktig då man ska börja på nytt i ett annat land där man från början bara är en immigrant”* (R4). Respondent 4 motsägersig själv i försöket att distansera sig från sina egna erfarenheter:

Jag har inte direkt känt mig annorlunda behandlad. Jag tror fortfarande att ens egen inställning till sig själv är avgörande i frågan. Jag har däremot blivit nekad en arbetsplats på grund av att svenska prioriteras... (R4).

Vidare menar respondent 7 att han hade känt sig diskriminerad av andra invandrare som trodde att han var svensk (R7). Respondent 3 visar ytterligare ett sätt att undvika känslorna, detta genom att försöka att inte tänka på vad andra tycker: *”Jag upplever Sverige som mitt hem och bryr mig inte om vad andra tycker”* (R3). Hon menar att hennes framgång hjälper henne att hantera känslorna: *”Det kommer en punkt då man själv vet att man har jobb och klarar sig bra, tills det att man inte bryr sig längre”* (R3).

Respondent 5 mildrar sina känslor genom att jämföra Sverige med andra länder och att betrakta diskriminering i ett större sammanhang:

Vi har här i Europa mycket fördomar då det handlar om invandring, t ex är afrikanerna i Italien inte väl sedda i Italien. Med detta mot globalisering då man ändå blandas ihop (R4).

Respondent 5 menar att det blir lättare med åldern och en större förståelse för livet: *”Om man är vuxen påverkar det inte så mycket, man är klok, men det påverkar lite ungdomar, det blir som uppmuntrande till kriget, någonting sådant, att de känner sig starkare, de vill känna sig mäktigare”* (R5). Då respondenten i ett annat sammanhang återberättar en självupplevd diskriminerande upplevelse söker hon alternativa förklaringar som inte är lika smärtsamma:

Jag och min man gick till en sytillbehörsbutik, en gubbe där trodde att vi kanske var tjuvar; han vill inte att vi skulle vara där. Han var gammal, han var kanske sjuk, min man blev ledsen, men gubben hade kanske mycket problem hemma (R5).

Respondenten försöker även hitta en ursprunglig källa till samhälleliga fördomar: ”*De som är bra svenskar och högtbildade, duktiga och intelligenta, förstår livets mening, de tittar på invandrare bättre*” (R 5).

Upplevelsen av negativa känslor kan ge motsatt effekt. Istället för att väcka känslor av underlägsenhet kan det väcka motstånd och ge krafter till att kämpa hårdare: ”*Det har påverkat mig positivt för att jag inte vill vara mindre än svensk*” (R2). Genom att träna på att förstå och förklara det smärtsamma och komma till insikter om mänsklig natur har respondent 3 mildrat sina negativa upplevelser: ”*Jag tror att bakom det hela finns en stor rädsla för det okända och jag många gånger representerar det okända för andra. Det gäller att även förstå det*” (R3).

Respondent 8 argumenterar för att det som var avgörande för hennes känslomässiga upplevelser var ändrad inställning. Genom sitt växande självförtroende och direkta uppträdande påverkar hon hur omgivningen ser på henne:

Jag känner mig inte längre ifrågasatt på samma sätt som jag gjorde innan. Detta kan mycket väl vara på grund av att jag har ändrat min inställning gentemot min omgivning och samhället i stort. Nu har jag utvecklats, har mera skinn på näsan, pratar rakt och bestämt. Jag har så klart utvecklats mycket genom mina år i Sverige och det gör att man accepterar sig som man är. Detta skapar respekt hos allmänheten (R8).

5. 5 JAG SER SVERIGE SOM MITT HEM MEN JAG KÄNNERMIG INTE HEMMA

Ambivalenta känslor i förhållande till Sverige såsom sitt hem framkommer i svaren. Flera faktorer tycks ha påverkan. Respondent 2 pendlar i sin uppfattning genom att komma ihåg att han inte kommer att uppfattas som svensk i andras ögon:

Jag ser Sverige som mitt hem. Jag har aldrig tänkt komma tillbaka till mitt hemland, men jag kommer aldrig att vara svensk inför samhället. Att känna som ett hem, nej, jag känner mig inte hemma (R2).

Ett antal faktorer nämns då respondenterna pratar om ifall de upplever Sverige som sitt hem. För att kunna känna sig hemma ska man vara stark och göra det trots andras uppfattning, menar respondent 3. Respondent 4 namnger viktiga händelser i sitt liv samt att känslan har kommit med tiden:

De tre första åren var en anpassning och inlärningsperiod. Man hinner inte tänka på sådana saker som hur mycket svenska samhället uppskattar mig, hur de ser på mig. Det gäller att anstränga sig dubbelt så mycket för att hitta en plats i systemet. Numera känner jag mig hemma. Jag har skaffat barn, arbetar och har blivit delaktig i samhället (R4).

Respondent 7 menar att även om han inte upplever hemmakänsla i Sverige så kan detta bero på hans egna migrationserfarenheter. Han menar att efter han har gjort som man bör borde han tillåtas känna sig hemma här:

Jag tycker att man får lov att känna som jag känner, efter att ha gjort allt för att anpassa sig, arbeta, inte ingått i några brott, osv. Man har ju barn här i Sverige och man känner sig mer och mer svensk även om jag vill behålla min identitet, var jag är född, vem jag har varit, jag kan inte glömma bort det annars försvinner jag (R7).

Respondent 5 menar att hennes barndomsminnen står i vägen då hon funderar över om Sverige är hennes hem. Hon menar att man genom hela livet har en starkare relation till landet där man föds och växer upp:

Jag tycker om Sverige och respekterar Sverige lika mycket som mitt land, men det är annorlunda i smak och känsla, jag tycker lite grann. Jag kan inte hundra procent känna mig som hemma, men t ex mina barn, för dem är det deras hemland, de har inte åkt, inte för en vuxen som har kommit (R5).

Respondent 8 menar att de nya svenskar som bidragit till landet på något sätt har mera rätt att känna sig hemma i Sverige: ”Man måste bidra till systemet för att få tillbaka av det. Jag vill ge tillbaka all hjälp jag har fått i detta land” (R8). Respondenten hävdar också att det däremot saknas tacksamhet bland vissa asylsökande som avviker från landet efter det att detta land och folk tagit emot dem. För de nya svenskar som är tacksamma kan det finnas ett annat hinder:

Jag förstår mig inte heller på svenskar som inte förstår att man har rätt som människa att vara en del av samhället. Att man har rätt till att känna sig hemma och ha en chans att integrera sig på lika villkor (R8).

6. ANALYS

I det här kapitlet utvecklar vi det empiriska materialet i förhållande till tidigare forskning och genom att applicera de teoretiska begrepp som vi valt. Vår främsta ambition var att se på vilket sätt respondenterna använder sig av orden 'svensk' och 'invandrare' och med hjälp av ovannämnda utgångspunkter därefter besvara frågeställningarna. För att underlätta läsningen indelade vi analysen enligt frågeställningarna även om vår empiri visar att de är intimt relaterade.

6. 1 VILKA REAKTIONER ÄGDE RUM I MÖTET MED INVANDRARPRATET?

Tidigare forskning visar att bilden av invandraren som 'den annorlunda' konstrueras aktivt av flera aktörer, i media, i politisk debatt och av allmänheten (Brune 2001, de los Reyes 2004, Integrationsverket 2001). Respondenterna känner igen detta då de upplever att ordet 'invandrare' förankras i mediala debatter och i allmän förståelse såsom varande motsatsen till ordet 'svensk'. Därmed menar respondenterna att ordet 'invandrare' associeras till det som är negativt, farligt och hotande medan ordet 'svensk' tycks associera till allt det normala. På så sätt påminner media och allmänhet respondenterna om att de inte är svenskar genom att definiera dem som invandrare. I och med detta upplevs den rådande retoriken av respondenterna som politiserad. Retoriken tycks utgå ifrån omöjligheten att samtidigt vara svensk och invandrare. I och med respondenternas upplevelser av invandrarpratet som polariserande ser vi en tendens hos respondenterna att hänvisa till vilseledande innehåll och grova generaliseringar beträffande invandrare. Vi menar att invandrarpratet, enligt respondenternas förståelse, är jämförbart med skvaller. Enligt Elias och Scotson (1994) kan skvaller förstås som ett verktyg för information och kommunikation samt ett normativt instrument där samhället delas in i *vi* och *dem*. Invandrarpratet har, i ljuset av Elias och Scotsons teori, flera funktioner då det är informativt, kommunikativt och ett normativt verktyg som används av samhället. Detta tycks bekräftas av respondenternas utsagor.

I avhandlingen diskuterad i kapitel 4.4 menar Lehtinen (1998) att medial skuldbeläggning i förhållande till kategorin 'kvinnor' förekommer rutinmässigt. Respondenternas utsagor visar att stigmatiseringen upplevs som vanligt förekommande i relation till ordet 'invandrare'. Respondenterna tycker att de är vana vid att läsa rubriker där ordet 'invandrare' används. Vidare menar de att invandrare stigmatiseras genom sådan medial uppmärksamhet. Då respondenterna kommenterar medial och annan stigmatisering av invandrare hänvisar de till grova generaliseringar och vilseledande representation och menar att dessa är erkända fenomen.

Upplevelse av invandrarprat ligger nära respondenternas och deras näras erfarenheter av diskriminering. Respondenterna upplever att invandrare blir diskriminerade såväl då de söker jobb som på sina arbetsplatser. Respondenternas erfarenheter av att vara diskriminerade på arbetsmarknaden förankras genom invandrarprat. Då respondenterna beskriver sina erfarenheter använder de orden 'invandrare' och 'svenskar' för att kunna framställa situationer då de var diskriminerade. Ordet 'diskriminering' definieras på så sätt med hjälp av språket som skillnaden mellan hur svenskar och invandrare blir behandlade. Detta tolkar vi med hjälp av Lakoffs teori om språk som ett verktyg för att skapa verklighet och för att

förhålla sig till andra. Respondenterna aktualiserar orden 'svensk' och 'invandrare' då de återskapar diskriminerande erfarenheter. Genom användning av dessa ord genomskådas hur respondenterna förhåller sig till återskapande kontext i enlighet med Lakoffs (2000) teori.

Lakoffs (2000) syn på språket som politiskt applicerar vi på respondenternas återberättelser av hur och vilka områden som i deras liv påverkas av negativa föreställningar om invandrare. Lakoff menar att språk avslöjar rådande maktrelationer. Respondenterna tvingas till att flytta eller upplever att det är svårt att hitta en tryggare bostad. Även föräldraskapet påverkas i sammanhanget då invandrare ställs mot svenskar, menar respondenterna. Enligt några respondenter får nya svenskar i deras roll som föräldrar ytterligare ett uppdrag, det att skydda sina barn från stigmatiserande uppfattningar samt att förbereda barnen för mötet med dem.

I en kontext där maktrelationer upplevs framträda genom retoriken känns även mindre företeelser som orättvisa. Respondenterna reagerar på retoriken där ordet 'invandrare' ingår, exempelvis i fallet 'svenska för invandrare'. På så sätt visar respondenterna sin upplevelse av och reaktion inför rådande maktförhållanden. Retoriken framställer och avslöjar de maktförhållanden som finns i samhället vilket vi anser ligger i linje med Lakoffs (2000) teori.

Respondenterna upplever rådande maktförhållanden såsom etablerade. Därmed erfar respondenterna ett behov av att omdefiniera sig själva och andra. Detta tror vi sker för att respondenterna vill känna sig tryggare i sin omgivning. Från utsagorna förstår vi att respondenternas upplevelser av att vara invandrare förenas med otrygghet.

På liknande sätt tolkar vi respondenternas tendens att protestera mot grova generaliseringar av invandrare. Enligt vår förståelse gör respondenterna detta genom att erbjuda alternativa förklaringar till social problematik. En av förklaringarna är socioekonomiska faktorer som antas väga tyngre än etniska eller kulturella skillnader. En annan förklaring är brister i uppfostran eller ungdomarnas ålder som tros ha liknande konsekvenser oavsett var man bor. Vi tycker att respondenternas tendens att bortförklara sina känslor genom intellektuella förklaringar kan tolkas som ett försök att undvika skam. Enligt Scheff och Starrin (2000) upplever individer skam då deras beteende upplevs avvika från den samhälleliga normen. Ett sätt att undvika skamrelaterade känslor då man konfronteras med generaliseringar som berör ens identitet kan, genom respondenternas utsagor, förstås som intellektualisering. Genom att använda intellektet och komma med alternativa förklaringar till sociala problem skyddar respondenterna sig från skam

Negativa känslor som ensamhet, utanförskap, frustration, irritation samt respondenternas berättelse om att känna sig underlägsna, utnyttjade och utpekade nämns som reaktioner på invandrarpratet. Invandrarpratet väcker starka känslor även om medias uttalanden

eller företeelse inte handlar om dem själva personligen. Detta förklarar vi med en underförstådd kontext där alla invandrare är lika med de invandrare som diskuteras i den valda artikeln. Enligt respondenterna uppfattas nya svenskar som invandrare av allmänheten. Invandrarpratet som handlar om invandrare tycks skapa negativa associationer till dem. I enlighet med Scheff & Starrins (2000) tolkning av strukturella förhållanden som upplösande faktor till skamkänslor tyder det på att respondenternas känslor är skamrelaterade känslor som upplöses vid konfrontation med den rådande retoriken.

Lakoffs förståelse av den dynamiska sidan av språkets utveckling applicerar vi på respondenternas sätt att konstruera begreppet 'svensk'. Lakoff (2000) menar att samhällets förändringar återspeglas i språket då nya ord och meningar skapas. Genom att referera till 'svenskar' då respondenterna återberättar diskriminerande erfarenheter och framställer sin omgivning konstruerar respondenterna en ny förståelse av ordet 'svensk'. 'Svensk' förstås av dem i relation till samhällliga rättigheter och social status. Att vara svensk innebär att inte vara diskriminerad och orättvist behandlad, att kunna dra nytta av samhällets fördelar. Denna tolkning understöds av Ohlsson (1997) i meningen att samhället framlägger det som skall betraktas som avvikande och på så sätt definierar rådande normer, moral och livsstil. Enligt respondenterna antas svenskar inte behöva anstränga sig dubbelt så mycket för att klara sig. Svenskar tycks kunna känna sig trygga och inte tvingas att fly från en stadsdel till en annan. Samtidigt nämns det kulturella eller etniska innehållet av svenskheten vid beskrivningen av tidigare erfarenheter då respondenterna känner att de kunde ha misstolkat signaler, exempelvis i fallet av att man inte pratar med varandra på vårdcentralen. Ny betydelse av ordet 'svensk' skapas på så sätt genom ett förhållningssätt och i en kontext där respondenterna visar sin önskan att dela lika rättigheter samtidigt som de inte vill förlora sina kulturella rötter. I enlighet med Lakoffs (2000) teori tolkar vi försöket att omdefiniera begreppet 'svensk' i förhållande till samhällliga rättigheter och social status som ett tecken på en pågående maktkamp.

Genom att berätta om sig själva och andra i olika typer av kontexter framställer respondenterna sin identitet. Respondenterna visar att de brottas med sin identitet som invandrare då de inte vill vara missförstådda. Detta tror vi kan förklaras med fenomenet internalisering som beskrivs av bland andra Elias och Scotson (1994). Elias och Scotson menar att de etablerades omdöme formar och försvagar de avvikandes identitet. Därför tror vi att det upplevs vara viktigt för respondenterna att ta avstånd från invandrare såsom de diskuteras i media. Respondenterna gör detta genom att exempelvis argumentera för att deras barn är uppfostrade på ett annat sätt, att de själva inte sympatiserar med de invandrare som avviker från samhället samt genom att framställa sig som duktiga arbetare, skattebetalare som är delaktiga i

samhället, etc. I dessa kontexter förekommer berättelser om hur respondenterna känner sig då de konfronteras med invandrarprat. Känslan av frustration nämns då respondenterna menar att de har gjort allt som de förväntades att göra, till exempel lära sig svenska, arbeta hårt, betala skatter, vara exemplariska medborgare, och trots detta ändå associeras med det avvikande. Respondenterna visar att de är medvetna om att stigmatisering av invandrare inte direkt handlar om dem. Trots det reagerar respondenterna med skamkänslor på invandrarprat. Vi tolkar detta mot bakgrund av Scheff & Starrins (2000) förståelse av att skam kan leda till en ond cirkel av skamrelaterade känslor då man skäms över att man skäms.

Respondenterna hanterar sina känslor i relation till invandrarprat på olika sätt. Att relevansgöra en av sina identiteter mot en vald kontext är, enligt vår förståelse, ett sådant sätt. 'Mamma', 'gift', 'pappa', 'arbetare', 'läkare', 'människa', 'världsmedborgare', etc, är alla exempel på respondenternas beskrivning av sig själva. Enbart en av respondenterna presenterar sig själv såsom varande 'invandrare'. Detta tolkar vi i enlighet med Jönssons (2003) förståelse av behovet av en socialt accepterad identitet. Däremot använder samtliga respondenter ordet 'invandrare' för att prata om sig själv och andra i olika sammanhang. Vi har sett att deras identifikation av sig själva som invandrare upplevs som relevant av respondenterna då de redogör för sina eller andras erfarenheter av att vara diskriminerade. I andra kontexter ser vi att invandraridentiteten undviks. Detta kan till viss del tolkas som ett försök att fly från den oönskade identiteten. Elias och Scotsons (1994) forskning visar att delar av den stigmatiserade gruppen tar avstånd från sin egen grupp genom att internalisera etablerades fördomar. Å andra sidan kan det förklaras med att respondenterna väljer en identitet utifrån kontexten.

Respondenterna menar att de använder sig av en inre monolog i form av tankar då de förhåller sig till invandrarpratet. Enligt respondenterna har 'rätta tankar' och en egen inställning hjälpt dem att tolka om situationen och få bättre relationer med svenskar. Rätta tankar byggs upp med ordet 'människa' som alternativ till orden 'invandrare' och 'svensk', menar respondenterna. Vi tolkar detta som respondenternas reaktion gentemot skam där de skapar ett sätt att undvika känslan genom att avpolitiserar språket. På samma sätt kan det tolkas som att respondenterna drar sig tillbaka till identiteten 'människa' för att undvika skamkänslor (Scheff & Starrin, 2000).

Även den individbaserade egenskapen självförtroende nämns av respondenterna som ett skyddande verktyg mot invandrarpratet. Vi tror att självförtroendet antas ha betydelse i att hjälpa de nya svenskarna att känna kontroll över situationen istället för att känna sig som offer. Detta kan därmed tolkas som att respondenternas flyttar över ansvaret från samhället till individen. Vi tolkar det som respondenternas reaktion mot skamrelaterade känslor. Genom att

deklarera ett eget ansvar för hur man känner och reagerar gentemot sin omgivning går respondenterna till attack mot sig själva (Scheff & Starrin, 2000).

Attacken mot jaget där mer insats efterfrågas på den egna bekostnaden ser vi också i respondenternas tendens till att motprestera. Respondenterna vittnar om ökade krafter för att kämpa hårdare som ett resultat av konfrontationen med invandrarpratet. Attack mot sig själv och attack mot andra samspelare, enligt vår förståelse, då respondenterna väljer att bita ihop och prestera bättre och kämpa hårdare. Samtidigt tror respondenterna att deras framgång skulle leda till ett annat, mera skyddat, tillstånd, där de kan ignorera invandrarpratet. Vi tolkar detta som respondenternas försök till att ifrågasätta rådande maktrelationer samtidigt som ett försök att minska den egna sårbarheten inför stigmatisering genom att uppnå en bättre socioekonomisk status.

Respondenterna visar också en tendens att jämföra svenska förhållanden med de i andra länder. Diskriminering i Sverige ställs i ett internationellt perspektiv och jämförs med egna och andras misstolkningar. Vi översätter detta som ett försök att mildra egna skamrelaterade känslor och även som ett försök att förlåta. Genom jämförelser med andra länder förminskar respondenterna obehagliga upplevelser av diskriminering, detta samtidigt som de förstör den egna förmågan att förlåta dem som har orsakat dessa. I detta ljus blir det jämförande perspektivet ett normativt ställningstagande från respondenterna sida. Det jämförande perspektivet ger också möjligheten till att distansera sig från de egna negativa känslorna, samtidigt som en försoning med den egna verkligheten möjliggörs. Detta måste vi tolka utifrån respondenternas framställning av verklighetens maktförhållanden som ojämna, där en uppgörelse med verkligheten enbart kan ske på den egna bekostnaden. Mot bakgrund av vårt resonemang och Scheff och Starrins (2000) teori förstår vi respondenternas jämförande perspektiv som en undandragande reaktion gentemot skamkänslor.

6.2 INVANDRARPRATET OCH RESPONDENTERNAS VERKLIGHET

Respondenterna beskriver landets befolkning med två ord: 'svenskar' och 'invandrare'. Vi tolkar detta som att respondenterna har adopterat ett vedertaget sätt att framställa sig själva och andra. Lakoffs (2000) teori om språk som ett verktyg att förhålla sig till och anknyta till andra förklarar att respondenterna har internaliserat den rådande retoriken. Därefter drar vi slutsatsen att nya svenskar förhåller sig till den svenska nationen genom invandrarprat. Invandrarpratet blir i denna kontext ett verktyg för att förklara de villkor rådande för nya svenskar som medlemmar av den svenska nationen. Med detta sagt behöver vi problematisera respondenternas sätt att undvika kategoriseringen genom att använda ordet 'människa'. Ett

möjligt svar på frågan om varför ordet 'människa' eller frasen 'världsmedborgare' får betydelse i respondenternas förhållningssätt till sin omgivning hittar vi i respondenternas sätt att reagera mot det stigmatiserade ordet 'invandrare'. Detta gör vi genom att tolka respondenternas utsagor i sin helhet och mot Scheff och Starrins (2000) teori om skam som överordnade emotion. Genom att använda ordet 'människa' eller definiera sig själv som 'världsmedborgare' avfärdar respondenterna det normativa innehållet av invandrarpratet och vägrar att använda det i förhållande till sin omgivning.

Några respondenter anser att vissa invandrare förtjänar sitt rykte. Allmänna föreställningar om dem och deras negativa egenskaper stämmer, menar de respondenterna. Ett exempel på felaktigt invandrarbeteende är brist på tacksamhet. Respondenterna menar att vissa invandrare inte visar tacksamhet efter att Sverige har tagit emot dem. Att känna tacksamhet hjälper däremot inte då det, enligt respondenterna, inte garanterar att de ska räknas som svenskar. Respondenternas känsla av tillhörighet upplevs vara beroende av maktrelationer då känslan kan förhindras av svenskar som inte förstår att man har rätt att känna sig hemma här. En annan normativ beskrivning av andra invandrades beteende formuleras som felaktig inställning. Med detta menar respondenterna att vissa invandrare visar sin motvilja mot att anpassa sig till det som är svenskt. Andra invandrare, såsom asylsökande, tycks tro att deras kultur och livsstil inte ska ändras även efter de har immigrerat till Sverige. Religion som styrande faktor nämns i relation till felaktigt beteende hos vissa invandrare. Egna erfarenheter av anpassning till svenska normer framställs som positiva exempel av respondenterna. Respondenterna gör anspråk på att ha rätt att kritisera andra invandrades felaktiga beteende då detta drabbar dem och ger dem dåligt rykte.

Respondenternas föreställningar om andra invandrare förklarar vi mot bakgrund av Elias och Scotsons (1994) forskning. Vi tror att dessa föreställningar kommer från internalisering av fördomar riktade mot invandrare. Att särbehandla invandrare och framställa asylsökande som en grupp av invandrare med felaktigt beteende förklarar vi som respondenternas sätt att skydda sig mot stigmatiseringen. På så sätt förstår vi internalisering av negativa föreställningar såsom varande ett försvar mot skamkänslor. Liknande processer är styrande då respondenterna skuldbelägger asylsökande för att på detta sätt rikta stigmatiseringen åt annat håll.

Internalisering av negativa föreställningar angående invandrare kan också analyseras i ett samhälleligt sammanhang där den kan tolkas som en bekräftelse på ojämlika maktförhållanden. Genom att använda rådande retorik i form av invandrarprat adopterar nya

svenskar en invandraridentitet. Återigen menar vi att detta samspelar med respondenternas sätt att protestera mot den rådande retorikens betydelse.

Respondenterna förstår och använder sig av ordet 'svensk' för att förstå sig på *den andre*. I enlighet med Brune et al (2004) blir vår identitet uppenbar då vi jämför oss med andra. Brune et al menar att vi överdriver skillnader då vi framställer bilden av *den andre*. Detta bekräftas av respondenternas tendens att tillskriva ordet 'svensk' egenskaper. Förutom de positiva egenskaper som där tillskrivs i motsats till ordet 'invandrare' förankras också dimensionen av svenskar såsom havande makten att kunna välja att ställa sig positivt eller negativt till invandrare. Svenskar uppfattas även sakna erfarenheter från andra kulturer. Vidare ser vi att en mystifiering av svenskar sker. Respondenterna visar på att de lägger ner tid och kraft för att förstå svensk kultur, svenska symboler, svenskt sätt att kommunicera, etc. Svensk kultur framställs av respondenterna som svårtolkad. Detta förklarar vi med Lakoffs (2000) förståelse av ord som retoriska verktyg där respondenterna använder ordet 'svensk' för att övertyga lyssnaren om hur svenskar är, och för att väcka specifika känslor hos lyssnaren. I en kontext där lyssnarna är nya svenskar kan den användningen av ordet 'svensk' och framställningen av det svenska som svårförstått väcka känslan av solidaritet mellan invandrare.

Respondenternas tendens att skapa alternativ retorik förklarar vi som ett försök till att känna sig tryggare. Att definiera sig själv och andra som 'människor' kan även förstås utifrån kontexten. Att vara 'människa' associeras i respondenternas utsagor med ett högre moraliskt värde. *Människoprät* ger på så sätt möjlighet att balansera invandrare mot svenskar. Detta hjälper vissa respondenter att undvika skamrelaterade känslor. I enlighet med Lakoffs (2000) teori om språk som verktyg för att skapa verklighet, tolkar vi respondenternas tendens att definiera sig själva och svenskar som 'människor' som ett sätt att bland annat avmystifiera och mänskliggöra svenskar. En annan möjlig orsak till omvärderingen är att orden 'invandrare' och 'svensk' blir så pass laddade att man vill fly från kontexten. Jönsson (2003) visar i sin undersökning att kategorisering av människor i förhållande till en normativt laddat företeelse, som t ex arbetsmarknaden, leder till att gruppen stigmatiseras. Mot bakgrund av respondenternas utsagor och deras sätt att använda orden 'svensk' och 'invandrare' upplevs dessa begrepp som normativa. Därmed ser vi att kontexten i vilken respondenten befinner sig kan anses vara normativt laddad. Respondenterna upplever detta genom att redogöra för sina negativa känslor och upplevelser av sårbarhet.

Respondenternas tendens att argumentera mot sina skamrelaterade känslor, som vi problematiserade i förhållande till individen i avsnittet ovan, kan tolkas i ett annat ljus. I förhållande till samhället förklarar vi respondenternas intellektualiserande av skamrelaterade

känslor utifrån Lehtinens (2000) teori om skam som en socialt villkorad emotion. Skamkänslorna som respondenterna upplever anser vi stå i beroenderelation till signaler som omgivningen skickar.

Respondenternas tendens att använda invandrarprat som verktyg för att framställa sin verklighet leder till ett dilemma då de pratar om sina känslor för Sverige som sitt hem. I och med att invandrare och svenskar upplevs som motpoler av respondenterna blir det omöjligt att samtidigt vara svensk och invandrare. För att kunna relatera till Sverige som sitt hem tvingas respondenterna svara på en underförstådd fråga: Hur kan en invandrare känna sig hemma i svenskarnas hem? Därmed finner vi tendensen av argumentationen för sin rätt att känna sig hemma samt även för sina barns rätt att göra det. Bland argumenten som anses ha vikt nämns att ha arbete, att betala skatter och att föda eller ha barn. Respondenternas tendens att argumentera för sin rätt att känna sig hemma i Sverige tolkar vi utifrån Lakoffs (2000) förståelse av språk som relationsverktyg. Med detta menar vi att respondenterna minskar avståndet mellan sig själva och normativa svenskar genom att namnge sitt 'normala' beteende. På så sätt kommer respondenterna närmare svenskar i den normativa meningen vilket därmed ökar deras rätt att känna sig hemma i Sverige.

Några respondenter reflekterar över den ömsesidiga karaktären av stigmatisering och diskriminering. Respondenterna menar att invandrare diskriminerar och stigmatiserar svenskar i lika stor utsträckning. Då respondenterna uttrycker dessa åsikter använder de invandrarprat. Innehållet av invandrarpratet blir därmed ifrågasatt då svenskar och invandrare blir lika dåliga. Samtidigt framställs konflikten mellan invandrare och svenskar såsom framträdande där invandrare tillskrivs en annan, en aktiv, roll.

Rådande maktförhållanden är genomgående och påverkar nya svenskars erfarenheter på flera livsområden. Som vi visade i avsnittet ovan protesterar respondenterna mot dessa maktförhållanden eftersom de, enligt egen mening, tillhör den underlägsna gruppen. Nya svenskars försök att omdefiniera svenskheten genom social status och samhällseliga rättigheter, som problematiserades tidigare, ger grund för oss att spekulera vidare om hur de skulle förhålla sig till svenskheten om maktförhållandena vore jämlika. Vi anser att det finns ett samband mellan respondenternas upplevelser av maktförhållanden och deras känslor gentemot Sverige som deras hem. Ambivalenta känslorna kring Sverige som sitt hem tolkar vi mot bakgrund av respondenternas framställning av invandrararnas underlägsna position i landet.

Det är intressant för oss att notera att ingen av respondenterna talar om svenskt medborgarskap. Vi har inte ställt någon fråga angående svenskt medborgarskap, men förväntade oss ändå i viss mån att svenskt medborgarskap skulle förankras i respondenternas utsagor då

medborgarskap, enligt vår förståelse, är en mäktig politisk institution. Brist på diskussion om medborgarskap tolkar vi som respondenternas upplevelse av att svenskt medborgarskap inte har något betydelse i förhållande till invandrarprat. Återigen använder vi Lakoffs (2000) teori om det politiska i språket. Respondenterna uppfattar att svenskt medborgarskap inte har en verklig betydelse i en kontext där rådande maktförhållandena ser ut som de gör. Den politiska statusen är på så sätt mindre värd än den sociala då nya svenskar förblir invandrare även då de har svenskt medborgarskap. Som kategori upplevs 'invandrare' vara så pass viktig att inte ens ekonomisk framgång har någon större betydelse. Respondenterna menar att även om de lyckas med sina jobb eller sina företag förblir de invandrare, möjligen duktiga invandrare, i andras ögon. Detta tolkar vi med hjälp av Elias och Scotson (1994) vilkas forskning visar att socioekonomisk status kan vara sekundär i förhållande till rådande stigmatisering.

7. RESPONDENTERNA OM FRAMSTÄLLNINGEN OCH ANALYSEN

I följande kapitel redogör vi för de kommentarer till framställningen och analysen av empirin som respondenterna kommit med. Vi redovisar enbart svar som innehåller kommentarer. Sju av åtta respondenter har läst framställningen och analysen. En respondent (R8) var bortrest vid tiden. Respondenterna kände igen sig i framställningen och tyckte att den speglade deras åsikter. Två av sju respondenter har därefter kommenterat analysen mer utförligt.

Respondent 1 lämnade sina kommentarer skriftligen via e-post. Hon menar att mycket av det vi diskuterade speglar det hon tycker. Vidare anser hon att analysen kan sammanfattas enligt följande: *”Alltså vi kommer alltid att vara immigranter som är utanför som kommer utifrån även att man har bott mer än 20 år i Sverige”* (R1).

Respondent 1 menar också att att ha familj med sig här i Sverige kan bidra till känslan av trygghet och gemenskap. Känslan av ensamhet tror hon upplevs i högre grad av människor som saknar sina rötter i detta land. Hennes kontakt med svenskar tycks påverkas av klimatet, men även då noterar hon: *”På sommaren är folket gladare och därför finns någon chans att få bättre kontakt med de som är mest gladast av svenskar, om man få någon kontakt överhuvudtaget”* (R1).

Vidare reflekterar respondent 1 över hur hennes barn känner sig i samhället: *”Mina barn kommer alltid att vara invandrare. Det hjälper inte att de har fötts i Sverige”* (R1). Hon jämför sin förståelse av deras känsla med det ursprungliga hemlandet och ser likheter:

Jag tänker på peruanska, bolivianska emigranter som kommer till Chile. De kommer aldrig att känna sig chilenska eftersom de möter rasism och klass skillnaden även i Chile. De kommer dit eftersom de längtar efter ett bättre liv, men bli inte heller välkomna. Det hjälper inte att de kan språket redan när de kommer dit (R1).

Respondent 1 menar också att medias sätt att skriva om invandrare är rasistiskt. Hon reflekterar över sin längtan efter hemlandet och skriver: *”Det är klart att man inte är hemma i Sverige. Man är inte välkommen oavsett vad man gör”* (R1).

Respondent 2 lämnade sina kommentarer muntligt över telefon. Han tyckte att arbetet är mycket intressant och bra genomfört, han ansåg att det var roligt att läsa det eftersom han kände sig delaktig. Han kände däremot att han delvis inte håller med analysen då den saknade diskussion om medias sätt att enbart framställa invandrare i samband med negativa egenskaper. Respondent 2 menar att vi borde ha kopplat det till medias natur. Vidare menar han att vår förståelse av hur nya svenskar reagerar mot oönskad identitet inte stämmer. Enligt honom skäms inte nya svenskar över sin invandraridentitet, det skulle innebära att skämmas över sina rötter. Istället skäms man över det som är kopplat till ordet 'invandrare': *”Man skäms när invandrare begår brott, utnyttjar systemet och sådana saker som man själv inte gör och som man har lärt sina barn att inte göra”* (R2). Respondent 2 anser att om en ny svensk skäms över sin invandraridentitet leder detta till större svårighet för denne att klara sig som invandrare. Han tyckte att vi saknade förklaring till detta men försätter sedan: *”Det som står i analysen om att invandrare är diskriminerade på sin väg till arbetsmarknaden och när de är inne i arbetsmarknaden stämmer”* (R2).

Vidare utvecklar han vår observation om hur mycket självförtroende tycks spela en roll i respondenternas utsagor. Han menar att vi borde lägga detta påstående i större perspektiv:

Men då tänker man på dem som är arbetslösa och bor i Rosengård i Malmö. Vilket självförtroende kan man förvänta sig? Det ekonomiska hjälper en att ha bra självförtroende och status, men att det är ett fenomen som förekommer här och i hela världen oavsett om man är invandrare eller inte (R2).

Respondent 2 håller med vår tolkning av medborgarskapets roll i respondenternas utsagor. Han menar att medborgarskap inte har något betydelse då: *”Man blir invandrare med eller utan medborgarskap”* (R2). Vidare menar han att vi hade missat ett viktigt element då stigmatisering invandrare emellan är formulerad med hjälp av samma retorik.

8. SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

The process of making strange exposes the presence that was veiled by a web of taken-for-granted meanings. This exposure of presence may bring forth new understandings and recognition, but it might also involve threat and anxiety

Zali Gurevich, 1988

I analysen har vi tittat på respondenternas reaktioner på invandrarprat genom att applicera en kombination av de valda teorierna. Vi har därefter förklarat respondenternas reaktioner på invandrarprat genom ett psykosocialt perspektiv där upplevelsen av skam fokuseras. Vårt material visar på att upplevelserna av skam i mötet med kategoriserande retorik kopplas till tidigare erfarenheter. Tolkningen av retoriken påverkas av en upplevd rutinmässig skuldbeläggning av 'invandrare' och reaktionen blir på så sätt oproportionell i förhållande till den omedelbara kontexten. Respondenternas associationer till situationer där de själva eller andra har blivit diskriminerade förklaras enligt samma logik. Känslorna provoceras fram genom associationsprocesser vilket kan tyda på att de fanns där strax under ytan. Detta bekräftas då även mindre, i sig neutrala, företeelser upplevs vara polariserade så länge de innehåller kategoriserande retorik. Samtidigt tyder det också på att större kontexter innehåller likartad kategoriserande retorik vilket kan upplevas som att respondenterna har lite utrymme för att känna sig annat än stigmatiserade.

Vi har också sett att respondenterna inbördes pekar på olika sätt att hantera skam. Inom ramen för ett spelrum där några rymmer från den oönskade identiteten medan andra, på ett medvetet sätt, protesterar mot dess innehåll finner vi en gemensam nämnare, nämligen att ordet 'invandrare' upplevs som vilseledande. Däremot ser vi att respondenter inte har något annat val än att internalisera retoriken och det till en sådan grad att det blir deras verktyg för att beskriva verkligheten. Även om någon av respondenterna gjort ett medvetet försök att inte använda dessa ord kände hon ett behov av att förklara sig. Vi tror att detta visar på en upplevelse av den kategoriserande retorikens makt och de begränsade möjligheterna att befria sig från denna. Med grund i detta och genom att jämföra skammens sociala funktioner med kategoriserande retorik har vi i det teoretiska avsnittet utvecklat förståelsen av invandrarpratet såsom modernt skvaller. Därmed sammanställer vi svaren på våra frågeställningar på följande sätt:

1. Reaktioner som tar plats i mötet med den omedelbara kontexten av kategoriserande retorik förklaras genom skamupplevelser och genom en större kontext av tidigare erfarenheter. Reaktioner är på så sätt oproportionella i förhållande till kontexten och

kontexten framkallar dessa. Skamkänslorna hanteras på olika sätt, bland annat genom medvetna protester mot den kategoriserande retorikens innehåll och på ett känslomässigt omedvetet plan.

2. I konstruktioner av den egna och andras verklighet används invandrarprat som ett verktyg även om detta upplevs vara vilseledande och orättvist. Försök att omdefiniera orden 'svensk' och 'invandrare' samt att hitta alternativa sätt att beskriva verkligheten, exempelvis genom att använda ordet 'människa', används som utväg för att skydda sig mot en stigmatisering som upplevs vara rutinmässig.

Respondenternas reaktioner på framställningen och analysen har bekräftat vår tolkning då ingen av respondenterna har varit kritiska mot vårt sätt att framställa deras svar. Vi har vidare sett att deras svar är samstämmiga med våra slutsatser vilket bidrar till studiens validitet. Däremot har vi tagit emot kritik i förhållanden till studiens fokus och förklaringsätt. Enligt den kritiken har analysen inte i tillräckligt stor utsträckning betonat skillnaden mellan tillskrivna och egna egenskaper. Vidare har förslag till att förfina studien i förhållande till fler etniska grupper lämnats av respondenterna. Vi tycker att detta kan bli en intressant vinkel, däremot har det med denna studies syfte varit viktigt för oss att undvika vidare kategorisering av det undersökta då ordet 'invandrare' appliceras på alla immigranter. Vi har med hjälp av våra respondenters utsagor sett att de upplever samhällets stigmatisering av invandrare trots att de i andra avseenden snarare är etablerade än *outsiders*.

Vi har under studiens gång funderat över utformningen av metoden i relation till studiens resultat. I vilken grad beror resultatet på att artikeln som presenterades för respondenterna i början av samtalet belyser invandrare på ett negativt sätt? Skulle respondenterna peka på andra processer i sina upplevelser av invandrarpratet om invandrarpratet skulle förhålla sig positivt gentemot deras grupp, exempelvis om retoriken skulle förankra invandrare som jämlika eller bättre i förhållande till svenskar? Våra resultat är utöver detta begränsade i sin generaliserbarhet då vi inte kan vara säkra på om skamkänslorna som uppstår i mötet med den kategoriserande retoriken kan förklaras i relation till retorikens innehåll eller i relation till att retoriken finns. Däremot tror vi att studien med hjälp av andra teorier har visat på att förståelsen av den kategoriserande retoriken inte enbart begränsas till den omedelbara kontexten utan snarare kan relateras till personliga upplevelser av rådande diskurser.

I det akademiska såväl som i det praktiska sociala arbetet observerar vi en pågående diskussion om att kategoriserande retorik kan medföra känslor av utanförskap, maktlöshet och skam. Vi ser vidare hur medvetna försök att manipulera språket, som till exempel att byta ut ordet 'brukare' mot ordet 'klient' eller vice versa, skapar associationer till

andra fält. Kategoriserande retorik har på så sätt ett praktiskt syfte. Ständiga diskussioner om vilka diskurser som skapas är nödvändiga då vi, som socialarbetare, riskerar att bortse från en styrande faktor om vi ej har utan förståelse för samspelet mellan den omedelbara kontexten och individens känsloupplevelser. Med detta sagt menar vi inte att kategoriseringen går att undvika helt. Snarare tycker vi att språkliga manipulationer bör grundas på relevant forskning. I relation till gruppen nya svenskar, med betäckningen 'invandrare' eller 'utrikes födda personer', definieras det sociala arbetets ambition såsom varande integreringen i det större samhället. Men kan integration lyckas om den byggs på kategoriserande retorik som på individens nivå upplevs skapa separerande effekt?

Ordet 'invandrare' eller frasen 'utrikes födda personer' används som medel för att bland annat kunna belysa ojämlika socioekonomiska förhållanden. Vår undersökning visar på att detta har konsekvenser då orden skapar negativa känslor hos de berörda individerna. Kan vi därefter byta ut ordet 'invandrare' mot ordet 'svensk' för att undvika det? Användning av ordet 'svensk' i förhållande till 'svensk med utländsk bakgrund' kan kanske bidra till ökade känslor av nationell gemenskap, tillhörighet och gemensamt ansvar. Samtidigt skulle forskning och praktiskt socialt arbete ställas inför ett krav på en fungerande omdefinition. På vilket sätt är det möjligt att bedriva socialt arbete, eller forska, om inte utifrån kategorier?

I framtida forskning skulle vi vilja se undersökningar om individens reaktioner på kategoriserande retorik utifrån andra befintliga grupper. Vi har under vår undersökning stött på ett dilemma då andra sätt att uttrycka sig på begränsas av nuvarande diskurser. På vilket sätt är det möjligt att bedriva genusforskning om inte utifrån köns kategorier, forskning om barn och vuxna om inte utifrån ålder, etc? Vilka begränsningar finns i sådan forskning? Kan man påstå att en vald kategori har specifika upplevelser av ett fenomen eller att upplevelser är kategorineutrala? Kommer avståndstagandet från kategoriserande retorik att osynliggöra stora grupper av befolkningen som i första hand drabbas av rådande maktrelationer? Måste man införa förbud mot åga för att förstå att barn är också människor? Kan vi bland annat synliggöra drabbade grupper i förhållande till normalt beteende och utan att det blir en nyhet? Är det i princip möjligt att synliggöra individuella upplevelser utan kategorisering i dagens forskning? Varför pratar vi om myndigheternas agerande i fall då adopterade barn misshandlas men då vi diskuterar åga pratar om invandrare? Vilka konsekvenser har våra diskussioner om invandrare i den kontexten för allmänna uppfattningar och hur upplevs de diskussionerna på en individuell nivå?

I dagens Sverige ser vi hur kategoriseringen möjliggör propaganda för stigmatiserande uppfattningar. På så sätt är invandrarprat ett verktyg för främlingsfientliga

attityder. En f.d. universitetslektor vid Handelshögskolan i Göteborg, Lars Jansson (2002), formulerade orsaken till de främlingsfientliga attityderna i Sverige på följande sätt: ”Sverige berikar andra folk till priset av ökade kostnader och mindre välfärd”. Hans bok har blivit känd tack vare det ökande stödet för Sverigedemokraterna. Samtidigt diskuteras begreppet 'invandrare' och främlingsfientliga attityder i politiska debatter. I ett förslag från regeringen har det rekommenderats att ordet 'invandrare' bör undvikas samt ersättas med 'utrikes födda personer' (DS 1999:48). Detta sammanfaller med stora satsningar som skulle användas av kommunala och statliga myndigheter för att skapa ny förståelse för fördelarna med etnisk mångfald (Integrationsverket, 2007). Dock förblir det oklart om de politiska diskussionerna och ekonomiska satsningarna har minskat stigmatiseringen av invandrare. I protest mot den allmänna kategoriseringen slår en 'blattekultur' rot, där orden 'invandrare' och 'svensk' ersätts med 'blatte' och 'svenne' (Vikström, 2000). Dilemmat förbli levande då användningen av orden 'blatte' och 'svenne' i sig kan anses avspegla och bidra till polariseringen mellan invandrare och svenskar. Dock visar detta på att kampen om språkliga definitioner pågår.

Studien har inspirerat oss att inta en kritisk ställning mot det politiska försöket att byta ut ordet 'invandrare' mot frasen 'utrikes födda personer'. Även om vi håller med om utgångspunkten i den politiska debatten på så sätt att ordet har ett starkt stigmatiserande innehåll, tror vi däremot inte att frasen 'utrikes födda personer' är en bra lösning. 'Utrikes födda personer' kommer att användas på ett liknande sätt och det är bara en fråga om tid innan det blir stigmatiserande. För förståelsen av den kategoriserande retorikens inverkan menar vi att ordet 'invandrare' bör ersättas med ordet 'svensk', vilket i sin tur kräver att definitionen av vad 'svensk' innebär bör förändras. Att på ett aktivt sätt definiera svenskhet i förhållande till samhällliga rättigheter tycker vi är en bra början.

Efter att ha gått socionomutbildningen är vi oroliga för de generaliseringar som vi socionomer kommer att jobba med. Vi uppfattar denna typ av forskning som viktig då även innehållet i socionomutbildningen visar på hur svårt det är att balansera mellan kategoriserande i förhållande till olika grupper av befolkningen och socialarbetets syfte i förhållande till individen. Vårt uppsatsarbete har visat oss värdet med att formulera socialt arbete i förhållande till individens samhällliga och sociala rättigheter i stället för till kategorier. På vilket sätt det är möjligt att utforma arbetet i förhållande till gruppnivån, utan att återskapa rådande diskurser om berörda grupper, förblir en fråga för vidare diskussion.

9. LITTERATURFÖRTECKNING

1. Anderson, Benedict (2006) *Imagined communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso .
2. Brune, Ylva et al. (1998) *Mörk magi i vita medier: svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm: Carlsson.
3. de los Reyes, Paulina (2001) *Mångfald och differentiering: diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt*. Solna: Saltsa.
4. Ds N 1999:48 *Begreppet invandrare användning i lagar och förordningar*. Stockholm: Näringsdepartamentet.
5. Ds 2000: 43 *Begreppet invandrare – användning i myndighets verksamhet*. Regeringskansliet: Kulturdepartamentet.
6. Elias, Norbert & Scotson, John L (1999) *Etablerade och outsiders: en sociologisk studie om grannskapsproblem*. Lund: Arkiv.
7. Ghersetti, Maria & Levin, Anna (2002) *Muslimar och islam i svenska nyhetsmedier: Om rapportering av terrorattacken i USA den 11 september 2001*. Integrationsverkets officiella hemsida <http://www.integrationsverket.se> <2007-04-07>.
8. Gurevich, Zali (1988) "The Other Side of Dialogue: On Making the Other Strange and the Experience of Otherness". *American Journal of Sociology* 93/5: 1179-1199.
9. Holme, Idar M & Solvang, Bernt K (1997) *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
10. Integrationsverket (2007) *Statsbidrag*, Integrationsverkets officiella hemsida <http://www.integrationsverket.se> <2007-04-20>.
11. Jansson, Lars (2002) *Mångkultur eller välfärd?* Göteborg: Vitsippan.
12. Jönsson, Leif Roland (2003) *Arbetslöshet, ekonomi och skam: att vara arbetslös i dagens Sverige*. Lund: Socialhögskolan.
13. Lakoff, Robin (2000) *The language war*. Berkley and Los Angeles, California: University of California Press.
14. Lehtinen, Ullaliina (1998) *Underdog shame: philosophical essays on women's interlization of inferiority*. Göteborg: Filosofiska meddelanden.
15. Melin, Lars (2003) *Manipulera med språket*. Stockholm: Nordstedts ordbok.
16. Ohlsson, B Lars (1997) *Bilden av den "hotfulla ungdomen": om ungdomsproblem och fastsällandet och upprätthållandet av samhällets moraliska gränser*. Lund: Värpinge Ord & Text.

17. Rauhut, Daniel & Blomberg, Gustav (2003) *Ekonomiska effekter av integration och invandring*. Östersund: Institutet för tillväxtpolitiska studier.
18. Scheff J. Thomas & Starring Bengt (2002) ”Skam och Sociala band - om social underordning och utdragna konflikter”. I Anna Meeuwisse & Hans Swärd, (red). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
19. Statistiska centralbyrån (2007) *Statistisk årsbok för Sverige 2007*. Örebro: SCB Tryck.
20. Svensk Television (2007) *Sök på svt.se*. Svensk Televisions officiella hemsida, www.svt.se <2007-04-10>.
21. TV4 (2007) *Sök på tv4.se*. TV4 officiella hemsida, www.tv4.se <2007-04-10>.
22. Vikström, Helena (2000) *Hora, svenne, homo, blatte: texter om utanförskap och främlingsfientlighet*. Stockholm: Sellin&partner
23. Williams, Fiona (1998) “Agency and Structure Revisited: Rethinking Poverty and Social Exclusion”. I Monica Barry & Christine Hallet, (red). *Social exclusion and social work: issues of theory, policy and practice*. Lyme Regis: Russel House.

10. BILAGOR

10. 1 ARTIKEL

DAGENS NYHETER.

En utskrift från Dagens
Nyheters nätupplaga,
DN.se.

Publicerad 25 mar 2006 21:10

Invandrare "krigar" mot svenskar med rån

MALMÖ. Vågen av personrån som drabbat Malmö det senaste året är till en del "ett krig mot svenskarna". Det säger elva unga rånare med invandrarbakgrund som motiv till att de bara ger sig på svenska ungdomar.

DE UNGA RÅNARNA har intervjuats av Petra Åkesson till hennes C-uppsats i sociologi.

- Jag hade läst Brås rapport om unga rånare i Stockholm och Malmö och ville veta varför de rånar andra unga. Det är ju oftast inte mycket pengar det handlar om, säger hon.

Petra Åkesson fick hjälp av kuratorer vid tre skolor och en organisation som arbetar med unga brottslingar för att få kontakt med de unga rånarna. Hon intervjuade dem både enskilt och i grupp.

Petra Åkesson

- Det var tur att jag använde bandspelare för de svar jag fick var så anmärkningsvärda att jag fick lyssna flera gånger för att riktigt inse vad de sagt. "När vi är ute på stan och rånar så krigar vi, vi krigar mot svenskarna", var ett återkommande argument.

- **POJKARNA FRÅN EN** av skolorna berättade leende att "det kommer en härlig känsla genom kroppen när vi rånar, man känner sig nöjd och glad, det känns som man har lyckats".

De intervjuade pojkarna är mellan 15 och 17 år och en av dem förklarar för Petra Åkesson vad makt innebär för honom.

"För mig är det att svenskarna ska lägga sig ner på marken och pussa mina fötter."

- De unga rånarna känner en kick av att utföra avvikande och riskfyllda handlingar och de pratar mycket om hur lätt det är att råna svenskarna. Och kicken blir ännu större när de är medvetna om att rånen är så enkla att utföra. "Det är så lätt att råna svenskar, det är så lätt", sade en av pojkarna.

DE UNGA RÅNARNA planerar inte sin brottslighet.

"Nej, när vi ser några svenskar som verkar rika eller har bra mobiler så rånar vi dom."

Under intervjuerna talar ungdomarna om svenskarna som mesiga, rädda och dumma.

"Svenskarna gör ingenting, det bara ger oss sakerna, de är så mesiga."

- Ungdomarna varken planerar eller organiserar de brottsliga handlingarna och har därför inte något affärsmässigt förhållningssätt, säger Petra Åkesson. Det som i stället är utmärkande för deras handlingar är att de ser sina rån som en livsstil.

Varför detta hat mot svenskar?

- "Dom hatar ju oss", svarar pojkarna med en sorts självklarhet, säger Petra Åkesson. En av dem gav ett litet, litet exempel.

"När en svensk handlar i Pressbyrån får han pengar tillbaka i handen, damen bakom disken ser honom i ögonen och ler. När vi handlar lägger hon pengarna långt ifrån sig på disken och tittar åt sidan."

Var det svårt att få de unga rånarna att prata om sin brottslighet?

- Nej, inte när vi väl träffades. Det var snarare så att de skröt om vem som rånat mest. Sedan har jag nog haft en stor fördel av mitt utseende. Jag är adopterad från Sri Lanka så de betraktade mig nog inte som en av "dom", svenskarna.

Malin Åkerström är professor i sociologi med inriktning på kriminalvetenskap och hon har varit handledare för Petra Åkesson.

- Petras uppsats är unik. Så vitt jag vet har ingen i Sverige tidigare tagit reda på varför ungdomar rånar andra unga, säger hon.

Varför finns det så mycket hat mot svenskar bland dessa ungdomar?

- Hat är ett för starkt ord. Men när det gått så långt att unga människor känner sig så frustrerade att de väljer att slå tillbaka mot samhället genom kriminalitet, då finns det också stor risk att de kan utnyttjas av både politiska och religiösa fundamentalistiska krafter till ännu värre handlingar.

Malin Åkerström ser bara en lösning.

- Arbete till alla. Bidrag och alla dessa kurser ökar bara förbittringen. För mycket välvilja blir till sist ett förtryck.

- Om det krävs en avreglering av arbetsmarknaden för att skapa fler jobb, så måste vi göra det.

Ole Rothenborg, ole.rothenborg@dn.se

10. 2 SAMTALSGUIDE

1. Känslor som väcks av artikeln.
2. Artikelns representativitet vad gäller dess sätt att diskutera invandrare och svenskar.
3. Tidigare möten med diskussion om invandrare och svenskar. Påverkan på ens eget liv.
Konkreta situationer.
4. Känslor som väcks vid dessa diskussioner.
5. Uppfattningar om Sverige som sitt hem. Kommer inifrån/utifrån? Sammanfaller dessa?
6. Upplevelser av maktrelationer: Vem skriver artiklar och pratar om invandrare och svenskar.
7. Hypotetiska upplevelser då den intervjuade skulle uppfattas som svensk. Vad skulle det förändra i känsloupplevelserna?